

DÉR TERÉZIA
A KETTŐS KÖTÉSŰ DATIVUS HORATIUSNÁL

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

SZEGED 1979

I. Bevezetés

Dolgozatunk a Horatius költészetében előforduló, általunk kettős kötésűnek nevezett dativusokat vizsgálja. Először röviden érintjük az $\alpha\pi\delta\ \kappa\omicron\upsilon\upsilon\omicron\upsilon$ konstrukció problémakörét, majd meghatározzuk, mit értünk kettős kötésű dativus alatt, s megpróbáljuk kideríteni a két szerkesztés egymáshoz való viszonyát.

Az $\alpha\pi\delta\ \kappa\omicron\upsilon\upsilon\omicron\upsilon$ kifejezést az ókori görög grammatikusoktól kezdve napjainkig megtaláljuk a szakirodalomban. A kérdéssel foglalkozó kutatók¹ kifejtik, hogy különböző korokban más és más jelenségek elnevezésére használták, sőt gyakran azonos korban élő grammatikusok is eltérően értelmezik az $\alpha\pi\delta\ \kappa\omicron\upsilon\upsilon\omicron\upsilon$ -val jelölt szerkesztést. Ez az ingadozás a legújabb irodalomban is megtalálható.

Dolgozatunkban nem vállalkozhatunk a kérdés részletes tárgyalására, csupán rövid áttekintésére s a szakirodalomban legelterjedtebb -- uralkodónak tekinthető -- $\alpha\pi\delta\ \kappa\omicron\upsilon\upsilon\omicron\upsilon$ értelmezések ismertetésére.

ZUENDEL a következőképpen foglalja össze a görög grammatikusok felfogását:

"Fit figura haec, cum quod vocabulum semel positum / λήξῃ ὡς λέγομένη /, sive praecedit sive sequitur, eadem significatione ad plures enuntiationis partes sententiasve vel eadem vel mutata forma referendum est."²

A szerző rámutat, hogy a modern grammatikusok egy része követi az ókoriakat, más részük azonban eltérően értelmezi a konstrukciót, gyakran leszűkíti annak határait. A számos -- ZUENDEL által is idézett -- meghatározás közül PHOEBAMMON definícióját közöljük:

" ἀπὸ κοινοῦ δὲ ἔστι λέξις ἁπλᾶ λεγομένη, πολλάκις δὲ νοουμένη καὶ συντασσόμενη, ὡς ἔνα τις εἶπῃ ἀπελθών ἤ τησά τοὺς ἄνδρας, μέλιθτα δὲ τόνδε καὶ τόνδε. ἀπὸ κοινοῦ γὰρ συντάσσεται ἐνεαῦθα τὸ ἤ τησά ."³

GRIMM dolgozatában a görög grammatikusok közül APOLLONIUS DYSCOLUS és AELIUS HERODIANUS nevét említi.⁴ Az alábbiakban APOLLONIUS DYSCOLUS meghatározását idézzük:

" Οἱ δὲ καλούμενοι ἁσροιστικοὶ σύνδεσμοι ἐκ τῶν προκειμένων λόγων ἀπὸ κοινοῦ λαμβάνουσιν ἢ ὄνομα ἢ ρῆμα. ἐντεῦθεν καὶ στιγμῆς ἀπροσδεεῖς εἶσιν, ὡς ἂν ἔτι ἔχομένου τοῦ προσιόντος λόγου ὡς πρὸς τὸν ὑποκείμενον. ἔκκεισθαι δὲ ὑποδείγματα, ἐκ μὲν τοῦ συνήθους λόγου καὶ Διονύσιος περιπατεῖ καὶ Ἀπολλώνιος, κοινοῦ παραλλαμβανόμενου τοῦ περιπατεῖ ."⁵

KÜHNER görög grammatikájában széles tartományt állapít meg az ἀπὸ κοινοῦ számára:

"Die meisten Fälle der Brachylogie beruhen auf der Redefigur, welche die alten Grammatiker ἀπὸ κοινοῦ nennen, die überall stattfindet, wo ein oder mehrere Wörter ganz oder theilweise in derselben oder in einer anderen Form aus dem Vorhergehenden oder Folgenden entnommen oder ergänzt werden können."⁶

KÜHNER--STEGMANN latin grammatikája már a következő kifejtést hozza:

"... wird auch nicht selten ein Satzteil der zu zwei Satzgliedern oder Gedanken gehört, erst bei dem zweiten gesetzt und daraus in derselben oder in modifizierter Form zu dem ersten Gliede ergänzt und auf diese Weise der Hörer bis zum zweiten Gliede in Spannung gehalten /sog. figura ἀπὸ κοινοῦ /. ... Pl. haud sordere

visust festus dies, Venus, nec tuom fanum /Plaut. Poenul. 1179./; hoc caput, o cives, haec balli summa nefandi /Verg. Aen. 12,572./; ..."⁷

SZANTYR hasonlóan értelmezi a szerkesztést:

"Die Figur ist am besten auf die Fälle der Setzung eines zu beiden Gliedern einer Verbindung gehörigen Wortes erst beim zweiten Glied zu beschränken; die von der antiken Theorie und vielfach auch in modernen Abhandlungen zu ἀπὸ κοινού gezählte Erscheinung der entsprechenden Entnahme eines gemeinsamen Wortes aus dem ersten Glied beruht auf einer wesentlich anderen sprachpsychologischen Situation ... Die einmalige Setzung eines gemeinsamen Wortes beim zweiten Glied hängt zusammen mit dem Satzbau nach dem sog. Gesetz der wachsenden Glieder ... Pl. laus illi debetur et a me gratia maior /Hor. Sat. 1,6,88./; medicamento et suis venenis /Plaut. Pseud. 870./; hunc quaestum obtineo et maiorum locum /Plaut. Persa 61./; ditior hic aut est quia doctior /Hor. Sat. 1,9,51./; ..."⁸

A szerkesztés lényege tehát a legáltalánosabban abban állapítható meg, hogy egy beszédrész, amelyet ugyanolyan vagy más alakban két helyre kell értenünk, csupán egyszer szerepel a szövegben. A kifejezésmód ezáltal tömörré válik.

Igy állhat az alany, az állítmány, a jelző, az adverbium, a praepositio, a kötőszó, a tagadószó, egész mondat /különösen vonatkozó mondat/.⁹

GRIMM az ἀπὸ κοινού értelmezés újabb fejleményének tekinti -- az ókori s az őket követő kutatók felfogásához képest -- azt a formát, amelynek horatiusi előfordulásáról értekezik.¹⁰

A jelenség meghatározásakor SCHMALZot idézi:

"Wir verstehen darunter die gleichmässige Beziehung eines Satzgliedes auf zwei andere, z. B., Nep. Thras.

2,4: neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes, wo Thrasybuli ebensogut zu opes wie zu opinione gehört."¹¹

GRIMM maga utal rá, hogy ez a definíció nem az általa elemzett jelenségre szabott meghatározás, hiszen más jellegű szerkesztésekre is vonatkoztatja SCHMALZ. Így például említi a következő horatiusi helyet: laus illi debetur et a me gratia maior /Sat. 1,6,88./. ¹² GRIMM saját meghatározást nem ad, azokat a példákat azonban, amelyeknél a közös kifejezés mellérendelő kötőszóval kapcsolódó tagokhoz kötődik, nem sorolta a vizsgált jelenséghez. Néhány ilyen példát mégis elemzett.¹³

SCHMALZ és GRIMM értelmezése szerint a közös kifejezés elhelyezkedése változatos.

Az alábbiakban idézünk néhány GRIMM által ἀπὸ κοινῶς -
nak tekintett példát:

"2. ... C.I.2.23--24. audiet pugnās vitio parentum // rara iuventus. vitio parentum: ablative of causae with rara and pugnās, the latter being almost equivalent to pugnāvissē, /or perhaps with the expression audiet pugnās/. "¹⁴

"3. ... /same text/ parentum: possessive genitive with vitio; subjective genitive with pugnās. ...

5. ... C.I.3.28. ignem fraude mala gentibus intulit; gentibus: dative of the indirect object with intulit; dative of reference with mala. ...

6. ... C.I.3.32--33. semotique prius tarda necessitas // leti corripuit gradum. prius: limits tarda and semoti and seems equally necessary with each. ... "¹⁵

Amint látni fogjuk, GRIMM ἀπὸ κοινῶς felfogása lényegében megegyezik a mi kettős kötés értelmezésünkkel.

RAMACH értekezésében hasonló jelenség tűnik fel:
"Sed aliud genus dicendi, quod non semper respici solet, mihi ad figuram κατὰ κοινὸν esse referendum videtur; id est, quo pars orationis duobus sententiae membris, ad quae pariter pertinet, in medium inseritur, id quod in sermone Germanico nominamus schwebende Beziehung ... Pl. Curt. Ruf. III,11,9: Circa currum Darei iacebant nobilissimi duces ... Vocabulum Darei referendum est ad substantivum currum et ad vocabula nobilissimi duces ..." ¹⁶ A RAMACH által összegyűjtött 6 példából 5 genitívus, 1 pedig praepositíós kifejezés.

Ezek után ismertetjük, mit értünk kettős kötésű datívus alatt.

A datívus, mint ismeretes -- a nominatívust és a vocatívust kivéve --, a többi esettel együtt ugynevezett casus obliquus, tehát mondatbeli szerepét tekintve valamely más mondatrésztől függ, annak van alárendelve. A datívus a genitívusszal együtt absztrakt--logikai módon kapcsolódó mondatrészeket jelöl. A datívust szekundér vagy direktív tárgynak is tekinthetjük, mert valamely személynek, ritkábban dolognak az alany cselekvéséhez viszonyított távolabbi vonatkozását fejezi ki. ¹⁷ A casus obliquus-ok kapcsolódása lehet adnominális és adverbális. A dolgozatban azokat a datívusokat vizsgáljuk, amelyek nem egy, hanem két szóhoz kapcsolódnak, két szónak vannak alárendelve. Ezeket a datívusokat nevezzük kettős kötésű datívusoknak. Olyan példák is előfordulnak, amelyeknél a kapcsolódás többszörös. Az elmondottakból logikusan következik, hogy nemcsak datívus, hanem bármely függő eset állhat kettős kötésben, azaz lehet két -- azonos esetet vonzó -- szónak egyszerre alárendelve. A közös kifejezés alárendelt viszonyán kívül további követelmény, hogy a kapcsolódási pontokat képező tagok ne álljanak egymással mellé-

rendelt viszonyban, de azonos /tag/mondatban helyezkedjenek el. A kettős kötés esetében tehát egy grammatikailag és logikailag egyaránt szoros kapcsolatról van szó.

Érdekes és igen ritkának tűnő forma, amikor a szerkesztés eleget tesz a kettős kötés követelményeinek, de a vezérszók csupán azonos hangzásu, valójában azonban két különböző casusként értelmezhető alakot vonzanak, vagyis a közös kifejezés két casust reprezentál. Dolgozatunkban érintjük e szerkesztés problémakörét is.

A kettős kötés nem követel meghatározott szórendet, a közös kifejezés elhelyezkedése változatos. A legszebbek természetesen azok a példák, amelyeknél a közös tag centrálisan helyezkedik el.

Amint rövid áttekintésünkéből is kitűnik, az ókori grammatikusok s a modern szakirodalom általánosan elfogadott $\kappa\tau\omicron\varsigma\ \kappa\omicron\lambda\upsilon\omicron\tilde{\nu}$ értelmezése nem azonos a mi kettős kötés értelmezésünkkel. Ha az $\kappa\tau\omicron\varsigma\ \kappa\omicron\lambda\upsilon\omicron\tilde{\nu}$ szerkesztéshez való viszonyát akarjuk meghatározni, elmondhatjuk, hogy a kettős kötés is $\kappa\tau\omicron\varsigma\ \kappa\omicron\lambda\upsilon\omicron\tilde{\nu}$, hiszen van közös tagja, amely két másikhoz tartozik, azonban annak egy sajátos típusa, amely az említett követelményeknek eleget tesz. A kettős kötés esetében a rendelkezésre álló tagoknak a -- szöveg helyes értelmezéséhez, a mondani-való finomabb árnyalatainak érzékeltetéséhez szükséges -- kapcsolódási viszonyait kell felismernünk.

Annak érzékeltetésére, hogy az ókorban is felvetődött az ugynevezett kettős kötésként értelmezhető szerkesztés problémája az egyes auctor-helyek elemzésekor, sikerült néhány PORPHYRIO-példát találnunk.

a/. navis, quae tibi creditum
 debes Vergilium: finibus Atticis

reddas incolumem ...

/Carm. 1, 3, 5--7./

Idézett helyünkhöz a következő megjegyzést fűzi PORPHYRIO: "ambiguum utrum debes finibus Atticis an finibus Atticis reddas accipiendum sit."¹⁸

Idézetünk szerint PORPHYRIO arra törekedett, hogy a dativust egyetlen ponthoz kapcsolja, de nem tudta eldönteni a kapcsolódás kérdését.

Az említett helyet a magunk részéről sem tekintettük kettős kötésűnek. A finibus Atticis-t a reddas-hoz kapcsoltuk. Vannak azonban olyan kutatók, akik mindkét szóhoz kötik a dativust.¹⁹

b/. magnum illa terrorem intulerat Iovi
fidens iuventus horrida bracchiis

/Carm. 3, 4, 49--50./

"ordo est: fidens bracchiis iuventus horrida. melius enim intellegitur quam horrida bracchiis."²⁰

A bracchiis kötődése a még élő nyelvérzéssel rendelkező PORPHYRIO számára is problémát jelentett. A kérdéses hellyel dolgozatunkban részletesen foglalkozunk /96. példa/.

c/. obscurata diu populo bonus eruet ...

/Epist. 2, 2, 115./

"antiqua et obsoleta senio in consuetudinem revocabit. et utrum populo obscurata an populo bonus."²¹

A fenti hely értelmezésével dolgozatunkban szintén foglalkozunk /19. példa/.

d/. Ibis Liburnis inter alta navium
amice, propugnacula,

paratus omne Caesaris periculum

subire, Maecenas, tuo:

/Epod. 1, 1--4./

"non videtur verecundiae Horati convenire, ut amicum se Maecenatis dicat, cum clientem debeat dicere. numquid ergo sic ordinanda phrasis est, ut amice Caesaris intellegamus et ideo bis Caesaris accipiendum erit, ut sit tale: amice Caesaris, Maecenas, ibis Liburnis paratus periculum Caesaris tuo periculo subire?"²²

Ez a PORPHYRIO-magyarázat teljesen azonos a mi kettős kötés értelmezésünkkel.

Anyaggyűjtésünk Horatius valamennyi művére kiterjedt.²³ Külön csoportba soroltuk a kettős kötésű dativusokat /ezen belül az adnominális + adnominális, az adverbális + adverbális és az adnominális + adverbális kapcsolásuakat/ és a többszörös kötésű dativusokat /ezen belül az adverbális + adverbális, az adnominális + adverbális kapcsolásuakat és az ugynevezett dativushalmozást/. Ezek a csoportokon belül alcsoportokat állapítottunk meg az egyes dativus-típusok szerint. Ezek az alcsoportok nem merev, egymástól élesen elhatárolt kategóriákat jelentenek, hiszen a szöveg értelmezése szerint ugyanaz a dativus olykor egyik kapcsolódási pontját tekintve is többféle árnyalatot hordozhat. Éppen ez a jelentésárnyalatbeli gazdagság adja az egyes helyek érdekességét.

Az alcsoportoknál először mindig a homogén, utána a heterogén jellegű kötések tárgyaljuk.

Dolgozatunkban megkíséreltünk néhány olyan helyet is értelmezni, amelyek megoldása erősen vitatott, problematikus.

Az egyes példák elemzése után megpróbáltunk általánosabb érvényű következtetéseket levonni a kettős kötésű dativusok horatiusi használatára vonatkozóan.

A vizsgált horatiusi helyeket folyamatos arab számokkal jelöltük, függetlenül a dolgozat tagolódásától.

II. Kettős kötésű dativusok

Az alábbiakban a kettős kötésű dativust tartalmazó példákat tárgyaljuk.

A/. Adnominális kapcsolás

Az első helyre a tisztán adnominális kapcsolás került. Kigyűjtött példáink közül megítélésünk szerint csupán 1 tartozik ide.

1. ... Casu venit obvius ILLI
adversarius ...

/Sat. 1, 9, 74--75./

Példánkban az illi dativus kapcsolódási pontjait kell megállapítanunk. Véleményünk szerint egyaránt kapcsolódik az adversarius-hoz és az obvius-hoz. Az adversarius mellett a dativus incommodi jelleget hordoz. Némiképp problematikus az obvius-hoz történő kapcsolódás. Ugyanis egy olyan utcai jelenetről van szó, amelyben Horatius és az ille-vel jelölt fecsegő "költőtárs" -- aki vélt karrierje érdekében peres ügyének tárgyalását is elmulasztja -- együtt sétál, s így találkoznak szembe az adversarius-szal. Itt azonban nem egyszerűen arról van szó, hogy az illető szembe jön velük, hanem arról, hogy éppen ellenfele utjába kerül. Az obvius mellett az illi directionis jellegű, de az összefüggésből következően incommodi értelme is van. BO az obvius-hoz kapcsolja az illi-t.²⁴

Értelmezésünket erősítheti a dativus centrális elhelyezkedése. Még kell jegyeznünk, hogy az obvius /venit/ erő-

sen igei jellegű.

2. ... Audiat invidus
dementem strepitum Lycus
et vicina SENI non habilis LYCO.
/Carm. 3, 19, 22--24./

GRIMM a seni ... Lyco-t a vicina-hoz és a non habilis-hez kapcsolja.²⁵ Ez az értelmezés azonban helytelen. A szóban forgó hölgy ugyanis vicina nobis, esetleg nostra és /uxor/ non habilis seni Lyco.²⁶ Tehát a seni ... Lyco csak a non habilis-hez kapcsolható. Ezzel szemben Lycus is vicinus, vagyis a vicina alakból elvonható a Lycus "szomszéd voltát" kifejező szó.²⁷

B/. Adverbális kapcsolás

A következő csoportot az adverbális + adverbális kapcsolású kettős kötések képviselik. Adverbális kapcsolásnak tekintjük a különféle igenevekhez való kötődéseket is.

a/. Homogén kettős kötések

Ilyenkor a dativus mindkét kapcsolódási pontját tekintve azonos vagy hasonló jelleget, árnyalatot hordoz.

aa/. Először azokat a példákat tárgyaljuk, amelyeknél a dativus mindkét kötését tekintve commodi értelmű:

3. Ergo obligatam redde IOVI dapem
/Carm. 2, 7, 17./

A két szó, amelynek a dativus alá van rendelve, az is-

teneknek tett fogadalom és áldozatbemutatás fogalomkörébe tartozik. Ezen ígék mellett a dativus-vonzat ősi jelenség, természetesen commodi árnyalattal. Az obligatam jelentése, ha a dapem-re vonatkoztatjuk, "repromissam ac debitam",²⁸ ha jelzőcserével a carmen címzettjéhez kapcsoljuk, az áldozatot bemutató személy "lekötelezettségéről" van szó.²⁹ A dativust mindkét szóhoz kapcsolta GRIMM.³⁰

4. Per liberos te, si vocata PARTUBUS
Lucina VERIS adfuit,
per hoc inane purpurae decus precor,
/Epod. 5, 5--7./

Vizsgált helyünkön a partubus ... veris kifejezésnek az adfuit-hoz való kapcsolódása könnyen belátható. A dativus commodi jelleget hordoz. A másik kapcsolódási pont a vocata. Megítélésünk szerint a vocata-hoz ugyanugy commodi értelemmel kapcsolódik a dativus, mint az adfuit-hoz. Noha a vocata participium perfectum, nem dativus auctoris-ról van szó, hiszen a vocata logikai alanya a te. Ezt a formát a megelőző te accusativusból vonhatjuk el. Értelmezésünket a következő horatiusi hely támogatja: Quem vocet divum populus ruentis // imperi rebus? ... /Carm. 1, 2, 25--26./. Itt a rebus dativus commodi-ként fogható fel.³¹ A vocare + dativus commodi szerkesztés teljesen megegyezik vizsgált helyünkkel.

5. emancipatus FEMINAE
fert vallum et arma miles ...
/Epod. 9, 12--13./

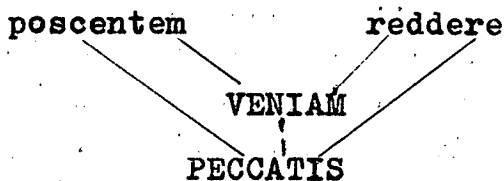
Az emancipatus mellé oda kell értenünk: ab Antonio.³² Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.³³

6. ... aequum est

PECCATIS veniam poscentem reddere rursus.

/Sat. 1, 3, 74--75./

A peccatis dativust GRIMM egyaránt kapcsolja a reddere-hez, valamint rámutat arra, hogy a veniam accusativus ugyancsak kapcsolódik a poscentem-hez és a reddere-hez.³⁴ Az ugynevezett kettős kötést két casusra alkalmazza itt Horatius. Vizsgált helyünk művészién megformált tömörítés. A kettős kötésű dativus és a kettős kötésű accusativus ugyanahhoz a két vezérszóhoz tartozik. A példa kapcsolódási rendszerét a következőképpen ábrázolhatjuk:

BORZSÁK a peccatis-hoz vonja a propriis-t, amely a 73. sorban ugyanebben az alakban előfordul, és ugyancsak rámutat a veniam kettős kapcsolására.³⁵

7. ... MILITIBUS promissa Triquetra

praedia Caesar an est Itala tellure daturus?

/Sat. 2, 6, 55--56./

Az alábbiakban néhány olyan példát említünk, amelyeknek megoldása vitatott.

8. ... sol ubi montium

mutaret umbras et iuga demeret

BOBUS FATIGATIS, amicum

tempus agens abeunte curru,
/Carm. 3, 6, 41--44./

GRIMM a bobus fatigatis dativust a demeret-hez és az amicum-hoz kapcsolja.³⁶ Grammatikailag elképzelhető, hogy a bobus fatigatis dativus comodi-ként mindkét szóhoz kapcsolódik. Ezt az értelmezést erősítheti a dativus centrális elhelyezkedése.

Elképzelhető azonban, hogy az amicum nemcsak a bobus-ra vonatkozik, hanem mindazokra, akik napközben fárasztó munkát végeznek.³⁷ Ebben az esetben az amicum mellé egy másik dativust kell értenünk: /interdiu/laborantibus.

9. CUI per ardentem sine fraude Troiam
castus Aeneas patriae superstes
liberum munivit iter, daturus
plura relictis:

/Carm. saec. 41--44./

Példánk problematikája megegyezik az előzőével: a cui kettős kötésű dativus a munivit és a daturus mellett, vagy csupán a munivit-hez tartozik? GRIMM mindkét szóhoz kapcsolja a dativust.³⁸

A cui a 39. sorban található pars-ra vonatkozik, vagyis a Trója pusztulását túlélőkre, akik számára Aeneas "tört utat", s vezette őket új hazájukba. Ha a cui-t a daturus-hoz is kapcsoljuk, kettős kötésű dativus comodi-val állunk szemben. Ugy gondoljuk azonban, hogy a cui csak a munivit-hez kapcsolódik, a daturus-t pedig ki kell egészítenünk egy másik dativusban álló szóval, pl. suis vagy Troianis. Ezt a megoldást javasolják kommentárjaink,³⁹ s ezt sugallja szövegkiadásunk központosása is.

10. Virtus recludens INMERITIS mori
caelum negata temptat iter via
/Carm. 3, 2, 21--22./

Vizsgált dativusunk az inmeritis. A recludens-hez való kapcsolódása könnyen belátható. Az alany a megszemélyesített Virtus. Az inmeritis mori számára /javára/ recludens caelum, temptat iter caelum. A dativus a recludens mellett commodi jellegű. A Virtus negata /mortalibus/ temptat iter via, a kérdés az, hogy kinek a számára "tör utat". Elképzelhető, hogy az inmeritis ide is kapcsolható, hiszen az erény biztosítja számukra a halhatatlanságot. A HEINZE által gondolati párhuzamként idézett két példa közül különösen az alábbi erősítheti ezt az értelmezést: Romulum ... etiam natura ad humanum exitum abripuit, virtus tamen in caelum dicitur sustulisse /Cic. Tusc. 1,27./.⁴⁰

BORZSÁK értelmezése szerint a Virtus magának tör utat az ég felé.⁴¹ Így az inmeritis nem kapcsolódik a temptat iter-hez, hanem kiegészítendő az állítmány egy sibi-vel. Példánkban szerepel egy kettős kötésű accusativus is. A caelum a recludens mellett accusativus obiectivus, az iter temptat mellett ugynevezett irányjelölő accusativus.

11. Faune, ...

...

si tener pleno cadit haedus anno
larga nec desunt Veneris SODALI
vina CRATERAE, vetus ara multo
fumat odore.

/Carm. 3, 18, 1--7./

A Faunusnak szentelt óda egy vitatott helyével állunk

szemben. Két dativusként értelmezhető szavunk van: sodali és craterrae. Többféle megoldás lehetséges.

Az egyik: Veneris sodali = Fauno.

Ebben az esetben a sodali kapcsolódik a nec desunt-hoz és a cadit-hoz egyaránt. Így a larga vina mellett a craterrae elképzelhető genitivusként. PLESSIS elfogadja a Veneris sodali = Fauno értelmezést, és a craterrae-t is dativusnak tekinti. Ily módon a nec desunt mellett dupla dativus áll. Értelmezésének megtámogatására a következő ovidiusi helyet idézi: capiti vittam nataeque sibique detrahit /Met. 9,770--772./, ebben a példában a detrahit mellett áll dupla dativus.⁴² Bár a sodali dativus két szóhoz kapcsolódik, nem tesz eleget a kettős kötés követelményeinek, hiszen a cadit és a nec desunt mellérendelt viszonyban állnak, azonos mondatrészekként kapcsolódnak egy alárendelt taghoz. A szerkesztés tekinthető

απὸ κοινῶν -nak, kettős kötésnek azonban nem.

A másik megoldás: Veneris sodali = craterrae.

Ilyen értelmezés mellett a sodali ... craterrae a nec desunt-hoz tartozik, s nem kapcsolódik a cadit-hoz.

HEINZE és BORZSÁK részletesen elemzik idézett helyünket, s HEINZE ez utóbbi megoldás mellett foglal állást.⁴³

A magunk részéről ugyancsak a Veneris sodali = craterrae megoldást részesítjük előnyben. Így a cadit mellé ki kell egészítenünk egy tibi dativust, amely kifejezi, hogy a tener haedus Faunusnak szánt áldozat, s a tibi-t kapcsolunk kell a nec desunt-hoz is. A desunt melletti két dativus tehát itt is megfigyelhető. A tibi alakot a Faune vocativus és az egyes szám második személyű igealakok /a 3. sorban található incedas abeasque/ segítségével következtethetjük ki. Kiegészített dativusunk természetesen szintén nem tekinthető kettős kötésűnek.

ab/. Az alábbiakban a tisztán incommodi jellegű kötő-

A dativust HEINZE egyszeres kötésűnek tekinti s a nocentem-hez kapcsolja.⁴⁷ BORZSÁK a metuere alicui szerkesztés lehetőségére is rámutat.⁴⁸ Idézett helyünk érdekességét az adja, hogy a corporibus dativus kettős kötésű, és benne együtt van jelen a commodi és az incommodi értelem. Ez a két dativus-típus ugyanis teljesen azonos alapokon nyugszik, ugyanannak a kategóriának ellentétes pólusait fejezi ki. Értelmezésünket megerősíti a dativus centrális elhelyezkedése. Amitől féltjük testünket, közvetlenül a metuemus után helyezkedik el, így a metuo kétféle vonzata is szépen érvényesül, s az ige ugyancsak centrálisan helyezkedik el azon tagokhoz viszonyítva, amelyekre vonatkozik.

GRIMM és PLESSIS rámutat a dativus mindkét kapcsolódási pontjára.⁴⁹

17. infamis Helenae Castor offensus vice
fraterque magni Castoris victi prece
adempta VATI reddidere lumina:
/Epod. 17, 42--44./

A dativust így kapcsolta GRIMM.⁵⁰

18. ... TIBI quidnam accedet ad istam
quem puer et validus praesumis mollitiem, seu
dura valetudo inciderit seu tarda senectus?
/Sat. 2, 2, 86--88./

A tibi dativus commodi az accedet mellett, dativus incommodi az inciderit mellett. Mindkét kötődési pontot tekintve erős a directionis--igevonzat jelleg. A sajátos commodi-, illetve incommodi értelem a szövegösszefüggés alapján hámozható ki.

Idézett helyünk eddigi példáink közül az egyetlen, amelynél a kettős kötésű dativus kapcsolódási pontjait képező szavak nem azonos tagmondatban helyezkednek el.

Az első kapcsolódási pont, az accedet a tibi dativussal együtt a főmondatban, a másik kapcsolódási pont, az inciderit az alárendelt tagmondatban helyezkedik el. Dativusunk eleget tesz a kettős kötés követelményeinek, mert a vezérszók egy összetett mondaton belül helyezkednek el.

19. obscurata diu POPULO bonus eruet ...
/Epist. 2, 2, 115./

HEINZE és BORZSÁK a dativust az obscurata-hoz kapcsolja.⁵¹ Véleményünk szerint a populo nemcsak az obscurata-hoz tartozik, hanem az eruet-hez is. Az előbbihez dativus incommodi-ként, az utóbbihoz comodi jelleggel.

Mindkét kapcsolódási pontot feltünteti GRIMM.⁵² Felmerül a bonus-hoz való kapcsolódás kérdése is.⁵³ A bonus jelentése idézett helyünkön peritus,⁵⁴ tehát nem kapcsolódik a populo dativushoz. A régiségek ismerőjét, tudós férfit jelöl.

ad/. A következő példák a comodi--incomodi + synpatheticus csoportba tartoznak:

20. ... et MIHI Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam.
/Carm. 3, 30, 15--16./

A dativus a volens mellett comodi, a cinge mellett synpatheticus jellegű.

21. quis humana SIBI doleat natura negatis
/Sat. 1, 1, 75./

A sibi a negatis mellett incommodi, a doleat mellett synpatheticus jellegű.

22. nonne, cupidinibus statuat natura modum quem,
quid latura SIBI, quid sit dolitura negatum,
quarere plus prodest ...

/Sat. 1, 2, 111--113./

HEINZE figyelmeztet rá, hogy a sibi negatum egyaránt értendő a quid latura-hoz és a quid dolitura-hoz.⁵⁵
Idézett helyünk tehát a következőképpen analizálható:

quid /natura/ sit latura SIBI negatum, quid sit
dolitura SIBI negatum.

Az első tagban elhelyezkedő sibi, valamint a második tagban található sit és negatum szerkesztésű, vagyis mindhárom szót mindkét taghoz kell értenünk. A második taghoz vont sibi ezen kívül kettős kötésű, hiszen egyaránt alá van rendelve a sit dolitura-nak és a negatum-nak. Szerkesztésünknek ez a része meg-egyezik az előző példában megfigyelt kettős kötéssel. Horatius újabb stilusbravurjának lehettünk tanúi. Minden olyan szót elhagyott, amely a mondanivaló tömör megfogalmazásának útjában állt, s ezt megtoldotta egy kettős kötés lehetőségének a felvillantásával.

ae/. Satis est + incommodi és satis est + commodi típusu kapcsolások:

23. ... an TIBI abunde
personam satis est, non illud, quidquid ubique
officit, evitare? ...

/Sat. 1, 2, 59--61./

Szerkesztésünk hasonló a 18. példához.

24. Non ego; nam satis est equitem MIHI plaudere, ...
/Sat. 1, 10, 76./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.⁵⁶

af/. Az alábbi csoportba az incommodi + directionis--
igevonzat jellegét hordozó kötéseket soroltuk:

25. et INQUIETIS adsidens PRAECORDIIS
pavore somnos auferam.
/Epod. 5, 95--96./

Az adsidens dativus-vonzata nem szorul megerősítésre.
Adsidere alicui: általában beteg mellé segítő szándékkal, együttérzéssel. Természetesen a dativus példánkban nem hordozza a commodi jellegét, csupán directionis-igevonzatként fogható fel. Az aufero ige szintén járhat dativusszal. Állításunkat a következő horatiusi hely igazolja: tibi qualum Cythereae puer ales, tibi telas operosaeque // Minervae studium aufert ... /Carm. 3,12,4--5./. Az inquietis ... praecordis tehát az auferam mellett tágabb értelmű dativus incommodi.

26. utque ILLIS multo corrupta dolore voluptas
atque haec rara cadat inter saepe pericla.
/Sat. 1, 2, 39--40./

Bár a corrupta participium perfectum, mégsem dativus auctoris-szal állunk szemben, hanem dativus incommodi-val. A corrupta logikai alanya ugyanis a multo ... dolore kifejezés. A cadat az illis másik kapcsolódási pontja. A cadit ige értelme itt evenit.⁵⁷

27. plurima, quae invideant pure adparere TIBI rem.
/Sat. 1, 2, 100./

28. Mulvius et scurrae, TIBI non referenda precati,
discedunt ...
/Sat. 2, 7, 36--37./

A precati mellett a dativus incommodi értelmű: "átkokat szórnak rád". Problematikusabb a kapcsolódás a non referenda esetében. Véleményünk szerint a tibi ehhez is kapcsolható: "olyan átkokat szórnak rád, amelyeket jobb nem tudnod", ebben az esetben a dativus igevonzatként járul a kifejezéshez. Mindkét helyre kapcsolja a dativust BO.⁵⁸ BORZSÁK a non referenda-t "reprodukálhatatlan"-ként értelmezi.⁵⁹

29. Hic dies anno redeunte festus
corticem adstrictum pice dimovebit
AMPHORAE fumum bibere INSTITUTAE
consule Tullo.
/Carm. 3, 8, 9--12./

A vizsgált dativus az amphorae ... institutae. BORZSÁK csak a dimovebit-hez kapcsolja a dativust, vagyis a "szárnyas nap" a szurokkal bekent dugót kimozdítja az amphorából.⁶⁰ A dativus a dimovebit mellett incommodi--separationis jellegű. BO az amphorae-t az adstrictum melletti dativusként értelmezi, de megjegyzi: "potest et genit. intellegi."⁶¹ Véleményünk szerint a dativus az adstrictum-hoz is kapcsolható, hiszen a cortex szurokkal van az amphorához erősítve, pecsételve. Így a dativus directionis értelmű.

ag/. A következő dativusok auctoris jellegűek:

30. SICUI praeterea validus male filius in re
praeclara sublatus aletur, ...
/Sat. 2, 5, 45--46./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.⁶²

31. ... miseri, QUIBUS
intemptata nites:
/Carm. 1, 5, 12--13./

Példánkban a quibus dativus az intemptata mellett egy-
értelműen auctoris, a nites mellett dativus iudicantis.
Mivel az auctoris és a iudicantis rokon dativusok, le-
hetségesnek tartottuk példánkban e csoportba történő
besorolását.

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁶³

ah/. Az alábbiakban a dativus igevonzatként áll, a
szövegösszefüggés nem igényli, hogy sajátos értelmet
keressünk benne:

32. ... ille profecto
reddere PERSONAE scit convenientia CUIQUE
/Epist. 2, 3, 315--316./

A dativust így kapcsolta GRIMM.⁶⁴

33. ne quodcumque volet poscat SIBI fabula credi
/Epist. 2, 3, 339./

34. ... CONGESTIS undique SACCIS

indormis inhians ...

/Sat. 1, 1, 70--71./

GRIMM a congestis ... saccis-t egyaránt kapcsolta az indormis-hoz és az inhians-hoz.⁶⁵ Elképzelhető azonban az is, hogy a dativus csak az indormis-hoz kapcsolódik, az inhio ige jelentése pedig: "ore aperto sum".⁶⁶

b/. Heterogén kettős kötések

A kettős kötésű dativus jellege a kötések szerint változik.

ba/. Az első csoportba az auctoris + commodi típusu kötések soroltak:

35. ... habitandaque fana

APRIS reliquit et RAPACIBUS LUPIS,

/Epod. 16, 19--20./

36. Ut libet: haec PORCIS hodie comedenda re-

linques

/Epist. 1, 7, 19./

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust BO.⁶⁷

37. ... carmina non prius

audita Musarum sacerdos

VIRGINIBUS PUERISQUE canto.

/Carm. 3, 1, 2--4./

A virginibus puerisque kapcsolódása a canto igéhez könnyen belátható. Sajátos dativus-típust nem érdemes

mellette keresnünk, ha mégis megpróbáljuk, *commodi* jellegűnek kell tekintenünk, mert az ifjúságnak javára van ezeknek a daloknak a megismerése, a bennük foglalt intéseknek megszívlelése. Ugy gondoljuk, hogy a dativus kapcsolódik a /non prius/ audita-hoz is, s ebben a kötésében *auctoris* értelmű. Felfogásunkat erősíteni látszik HEINZE magyarázata, miszerint a non prius audita a költemények erkölcsi tanításaira vonatkozik.⁶⁸ Ilyen értelmeket, tanításokat nem hallottak korábban a fiúk és hajadon leányok. Más értelmezés szerint a non prius audita Romanis-szal egészítendő ki, vagyis a kifejezés a görög líra itáliai meghonosítására utal.⁶⁹

bb/. Az alábbiakban azokat a példákat ismertetjük, amelyekben a dativus auctoris + incommodi típusu:

38. di multa neglecti dederunt

HESPERIAE mala LUCTUOSAE

/Carm. 3, 6, 7--8./

A Hesperiae ... luctuosae egyik kapcsolódási pontja a dederunt. A do mellett a dativus eredeti vonzat, itt azonban az értelmezésnél elválaszthatatlan tőle a mala, s a kifejezés együtt /mala dederunt/ hozza magával a kapcsolódó dativus *incommodi* jellegét. A neglecti mellett a dativus *auctoris*-ként áll. Itt természetesen az országnév /Hesperia/ a lakosságot jelenti. A latinban az ellentéte fordul elő gyakrabban, az, hogy a nép neve jelenti az országot.

A dativus mindkét kapcsolódási pontját feltüntette GRIMM.⁷⁰

39. ... saepe Diespiter

neglectus INCESTO addidit integrum.

/Carm. 3, 2, 29--30./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.⁷¹

40. Imperat aut servit collecta pecunia CUIQUE,
/Epist. 1, 10, 47./

A cuique egyik kapcsolódási pontja az imperat aut servit. A két igét -- a kettős kötés szempontjából -- egy kapcsolódási pontnak tekintjük, mivel mellérendelt viszonyban vannak, ugyanazon mondat azonos mondatrészei. A dativus jellege itt incommodi + commodi. A másik kötődési pont a collecta. Mellette a dativus auctoris értelmű. Ugyanigy kapcsolta a dativust GRIMM.⁷² БО & ПБ КОЛВОЎ -nak tekinti a dativust az imperat és a servit mellett.⁷³

bc/. Az alábbiakban az auctoris + directionis jellegű kötések tárgyaljuk:

41. insperata TUAЕ cum veniet pluma SUPERBIAE
/Carm. 4, 10, 2./

A tuae ... superbiae a veniet mellett directionis jellegű dativus. Az insperata-hoz kapcsolva auctoris értelmű. Ebben az esetben erősen megszemélyesítve kell felfognunk a tuae ... superbiae-t, valahogy így: tibi superbo. A tuae ... superbiae az insperata mellett tekinthető incommodi értelműnek is, hiszen az ifju lányos szépségének kárára van a "legénytoll" megjelenése. Az insperata jelentése itt: "non expectata".⁷⁴ GRIMM mindkét szóhoz kapcsolta a dativust.⁷⁵

42. ignota TAURIS inligaturum iuga
perunxit hoc Iasonem
/Epod. 3, 11--12./

A dativus mindkét kapcsolódási pontjára rámutat GRIMM és PLESSIS.⁷⁶

43. accurrit quidam notus MIHI nomine tantum
/Sat. 1, 9, 3./

44. Qui testamentum tradet TIBI cumque legendum,
/Sat. 2, 5, 51./

A dativus kettős kapcsolására BO is rámutat.⁷⁷

45. ... cum passeris atque
ingustata MIHI porrexerit illa rhombi
/Sat. 2, 8, 29--30./

Igy kapcsolta a dativust BO és GRIMM.⁷⁸

46. ut puerum SAEVO credas dictata MAGISTRO
reddere ...
/Epist. 1, 18, 13--14./

Igy értelmezte a helyet BO és GRIMM.⁷⁹

47. quae neque in aede sonent certantia iudice
Tarpa
nec redeant iterum atque iterum spectanda
THEATRIS
/Sat. 1, 10, 38--39./

Példánk értelmezése vitatott. Többféle megoldás lehetséges. A theatris dativusként kapcsolódik a redeant igehez, a directionis jellegét hordoz. A másik kapcsolódási pont a spectanda, mellette a dativus auctoris értelmű. Ez a megoldás azt sugallja, hogy a theatris-t megszemélyesítve, nézőközönségként értelmezzük. Ezt a megoldást BO

is elfogadhatónak tartja. A theatris-t dativusként a spectanda-hoz kapcsolja és megjegyzi: "si cum quibusdam theatris abstr. pro concreto intellegis = spectatoribus".⁸⁰ A spectanda-hoz kapcsolja a theatris-t LE-JAY is.⁸¹

Természetesen más értelmezés is elképzelhető. HEINZE a theatris-t az in aede kifejezéssel állítja párhuzamba és lokális ablativusnak tekinti.⁸²

A magunk részéről a kettős kötésű dativus mellett foglalkunk állást.

Tekintsük át a tisztán adverbális kapcsolású példák csoportját.

Az a/. alcsoportba azokat az eseteket soroltuk, amelyeknél a dativus mindkét kötését tekintve vagy tisztán commodi, incommodi, directionis, synpatheticus, igevonzat jellegű, vagy ezek összeolvasztását tartalmazza. Eljárásunkat az indokolja, hogy ezek a dativus-típusok tartalmukat tekintve rokonok. Egyértelmű elhatárolásuk egymástól sok esetben igen nehéz, szinte lehetetlen még akkor is, ha a dativus egyszeres kötésű. Akadt egy tisztán auctoris jellegű alcsoport is.

A b/. alcsoportnál található példáknál az előző alcsoportba sorolt dativusok valamelyike /commodi, incommodi, directionis/ és egy dativus auctoris fejeződik ki a kettős kötésű dativus által.

Indokoltnak tartjuk a dativus auctoris megkülönböztetését a dativus commodi--incommodi- és rokonaiktól, mert a dativus auctoris a dativusban álló személy /személyesnek elképzelt dolog/ saját cselekvését hangsúlyozza, a commodi--incommodi és rokonaik pedig elsődlegesen az alany cselekvéséhez való viszonyt jelölik.

A dativusok kettős kötése tehát egyfelől két azonos

fogalomkörbe tartozó /vagy a mondatban azonos viszonyulásnak tekintett/, azonos dativus-típust kívánó ige /igenév/ mellett fordul elő, másrészt eltérő dativus-típusok együttes érzékeltetésére szolgál.

A most mérlegre tett, tisztán adverbális kapcsolású csoportban azok a dativusok vannak többségben /29 db/, amelyek mindkét kötésben azonos jellegűek. Az alábbi példákat soroltuk ide: 3., 4., 5., 6., 7., 10., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34.

Ezek a kapcsolások akkor a legegyszerűbbek, amikor a dativus mindkét kötését tekintve teljesen azonos típusú. Stilisztikai, hangulati érdekességük az összeolvasztott dativus-típusok távolodásával nő. Sajátos helyzete van ilyen szempontból a commodi + incommodi jellegű kettős kötésű dativusnak. A dativus commodi és incommodi ugyanis lényegét tekintve teljesen azonos dativus-típus, de ellentétes töltésű. Éppen ennek az ellentétes jelentéstartalomnak ugyanazzal a dativusszal történő kifejezése adja e kötésfajta sajátos, feszültségteremtő hatását.

Az egymástól eltérő dativus-típusokat összefogó kettős kötések esetében /13 db/ a dativusban álló személy, élőlény, ritkábban személyesnek elképzelt dolog saját cselekvésének, valamint az alany cselekvéséhez való viszonyának /commodi, incommodi/ együttes kifejezése adja a szerkesztés eredetiségét.

Ebbe a csoportba tartoznak a következő példák: 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 45., 46., 47.

C/. Adnominális + adverbális kapcsolás

Az alábbiakban azokat a kettős kötésű dativusokat ismertetjük, amelyek az egyik oldalon adnominálisan, a másik oldalon adverbálisan kapcsolódnak.

a/. Homogén kettős kötések

Ebben az alcsoportban azokat a példákat tárgyaljuk, amelyeknél a dativus mindkét kötését tekintve azonos vagy hasonló jellegű.

aa/. Az alábbiakban azokat a kettős kötéseket szedjük csokorba, amelyekben a dativus commodi + commodi, valamint commodi + directionis--igevonzat jellegű:

48. barbarae postquam cecidere turmae
Thessalo victore, et ademptus Hector
tradidit FESSIS leviora tolli

Pergama GRAIS.

/Carm. 2, 4, 9--12./

A fessis ... Grais dativus a leviora-hoz és a tradidit-hez kapcsolódik. GRIMM ugyanígy kapcsolta a dativust.⁸³ HEINZE és BORZSÁK rámutat, hogy az ademptus mellé oda kell értenünk a Pergamis dativust incommodi értelemmel.⁸⁴ Az ademptus logikai alanya a Thessalo victore, amely $\alpha\pi\delta\ \kappa\omicron\lambda\upsilon\omicron\ \tilde{\nu}$ szerkesztésű. Egyaránt kapcsolódik az ademptus-hoz és a cecidere-hez.

49. ... neque certa fulgent
sidera NAUTIS,

/Carm. 2, 16, 3--4./

50. gratum elocuta CONSILIAN TIBUS

Iunone DIVIS: ...

/Carm. 3, 3, 17--18./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.⁸⁵

51. ... At TIBI

ne vicinus Enipeus

plus iusto placeat, cave,

/Carm. 3, 7, 22--24./

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.⁸⁶

52. Me pater saevis oneret catenis,

quod VIRO clemens MISERO peperci,

/Carm. 3, 11, 45--46./

Igy értelmezte a helyet GRIMM.⁸⁷

53. ... tu frigus amabile

FESSIS vomere TAURIS

praebes et PECORI VAGO

/Carm. 3, 13, 10--12./

A dativus kettős kapcsolására rámutat GRIMM.⁸⁸

54. Hic dies vere MIHI festus atras

exiget curas ...

/Carm. 3, 14, 13--14./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM és PLESSIS.⁸⁹

55. et VOTIS puerorum amicas

adplicat auris.

/Carm. saec. 71--72./

56. ... vinola, quae detraxerat
SERVIS amicus PERFIDIS.
/Epod. 9, 9--10./

Mindkét kapcsolódási pontot megjelöli GRIMM és PLESSIS.⁹⁰

57. ... sic dulcis AMICIS
occurram; ...
/Sat. 1, 4, 135--136./

Igy értelmezte a helyet GRIMM.⁹¹

58. ... hic neque SERVIS
Albuci senis exemplo, dum munia didit,
saevus erit ...
/Sat. 2, 2, 66--68./

Igy kapcsolta a dativust BO és GRIMM.⁹²

59. Ac MIHI seu longum post tempus venerat hospes
sive operum VACUO gratus conviva per imbrem
vicinus ...
/Sat. 2, 2, 118--120./

A dativus mindkét kapcsolódási pontját megjelölte GRIMM.⁹³

60. ... ultro
Penelopam facilis POTIORI trade.
/Sat. 2, 5, 75--76./

61. ... Unde MIHI tam fortem tamque fidelem?
/Sat. 2, 5, 102./

A példa azért érdekes, mert a kettős kötésű dativus ad-

verbális kapcsolódási pontja hiányzik. Az ige elhagyásának oka az erős érzelmi felindultság, pontosabban annak szinlelése. Ugynevezett érzelmi ellipszissel állunk szemben. Az unde után oda kell értenünk egy igét: petam, quæram, optem, parabo.⁹⁴

A 11. példában olyan szerkesztést láttunk, amelyben a két szóhoz kapcsolódó, de nem kettős kötésű dativus kiegészíthető a szövegösszefüggésből, példánkban a kettős kötésű dativus egyik kapcsolódási pontját kellett kiegészítenünk. Az érdekesség és a párhuzam kedvéért idézünk egy olyan horatiusi helyet is, amelynél a kettős kötésű dativus nem szerepel a szövegben, hanem a rendelkezésre álló tagokból kell kikövetkeztetnünk.

62. si veneror stultus nihil horum: "O si angulus ille
proximus /AGELLO MEO/ accedat, qui nunc
denormet agellum /meum/
/Sat. 2, 6, 8--9./

Az agello meo, amelyet a denormet mellett álló agellum-ból és az agellum-hoz a veneror ige alapján elvont meum birtokos névmásból egészítettünk ki, kettős kötésű dativus: tágabb értelemben vett commodi a proximus mellett, directionis az accedat-hoz kapcsolva. Kiegészített dativusunk tehát adnominális + adverbális kapcsolásu homogén kettős kötés. Idézett helyünk újabb bizonyítéka Horatius tömör kifejezésmódjának. Már a "fóhász" bevezetése /O si/ is egész mondatot jelent /"mily boldog lennék, ha ..."/,⁹⁵ továbbá az agellum mellé nem teszi ki a meum birtokos névmást, hiszen a szövegösszefüggés alapján odaérthető, az így létrejött agellum meum kifejezésből pedig elvonható egy kettős kötésű dativus.

A mindig nagyobb gazdagságot kívánó ember sóvárgásának ez a rendkívüli tömörségű megfogalmazása a szerkesztés belső feszültségével is érzékelteti azt az örökösen kinzó vágyat, amelyet a kapzsiság és telhetetlenség okoz. /Hasonló szerkesztést láttunk a 22. példában./

63. utile proposuit NOBIS exemplar Ulixen,
/Epist. 1, 2, 18./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.⁹⁶

64. Non invisa feres PUERIS munuscula PARVIS
/Epist. 1, 7, 17./

A dativus mindkét kapcsolódási pontját feltüntette GRIMM.⁹⁷

65. Atride, magis apta TIBI tua dona relinquam.
/Epist. 1, 7, 43./

Igy kapcsolta a dativust BORZSÁK, LEJAY, GRIMM és DITTEL.⁹⁸

66. quid minuat curas, quid te TIBI reddat amicum .
/Epist. 1, 18, 101./

A tibi dativus kettős kötésén kívül az általánosan elfogadott $\alpha\pi\theta\ \kappa\omicron\lambda\upsilon\upsilon\sigma$ szerkesztésnek is eleget tesz.

Idézett helyünk a következőképpen analizálható:

quid minuat /tibi/ curas, quid te TIBI reddat amicum.

67. ... grataque FEMINIS
inbelli cithara carmina divides,
/Carm. 1, 15, 14--15./

Idézett helyünk értelmezése vitatott. Egyértelmű a feminis dativusnak a grata melléknévhez való kapcsolása. Megítélésünk szerint a dativus a divides-hez is kapcsolható. Így kapcsolja a dativust HEINZE és GRIMM is.⁹⁹ BORZSÁK szerint a feminis nem kapcsolódik a divides-hez, ugyanis az ige az ének-, illetve zenei kíséret különböző módozatait jelöli ebben a felfogásban.¹⁰⁰ BO utal a nézetkülönbségekre. A divido-nak példánkban a distribuo értelmet tulajdonítja, s megjegyzi: sic interpretes quidam: alii: "carmina aliis atque aliis nervis captis ac percussis modulaberis"; alii: "nunc voce, nunc lyra canes"; alii aliter.¹⁰¹

68. Fuscus Aristius occurrit, MIHI carus et illum qui pulchre nosset. ...

/Sat. 1, 9, 61--62./

GRIMM az occurrit-hoz és a carus-hoz egyaránt kapcsolta a dativust.¹⁰² Ugy gondoljuk, hogy az occurrit ebben az esetben nem kapcsolódik a mihi dativushoz, hanem a mihi és az illum névmásokból kiegészíthető mellé egy nobis.

ab/. A következő kettős kötések az incommodi + commodi, valamint az incommodi + directionis--igevonzat jellegű kapcsolásokat képviselik:

69. audax Iapeti genus

ignem fraude mala GENTIBUS intulit.

/Carm. 1, 3, 27--28./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁰³

70. tu parum CASTIS inimica mittes
fulmina LUCIS.

/Carm. 1, 12, 59--60./

PLESSIS a mittes-hez, GRIMM a mittes-hez és az inimica-hoz kapcsolta a dativust.¹⁰⁴

71. ... inprimeretque MURIS

hostile aratrum exercitus insolens.

/Carm. 1, 16, 20--21./

A muris dativus kapcsolódása az inprimeret-hez nem problematikus. A dativus directionis jellegű. Véleményünk szerint a dativus a hostile-hez is kapcsolható, hiszen a város elpusztításáról van szó, tehát az aratrum ellenséges a falakkal szemben. Értelmezésünket erősítheti a dativus centrális elhelyezkedése.

72. non lenis PRECIBUS fata recludere

/Carm. 1, 24, 17./

PLESSIS a precibus dativust a recludere-hez kapcsolja.¹⁰⁵ Ugy gondoljuk, hogy a dativus kapcsolható a non lenis-hez is, hiszen Mercurius a könyörgésekkel szemben "non facilis, mitis",¹⁰⁶ A dativus centrális elhelyezkedése megerősíti értelmezésünket.

73. ... praesens divus habebitur

Augustus adiectis Britannis

IMPERIO gravibusque Persis.

/Carm. 3, 5, 2--4./

Mindkét szóhoz kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁰⁷

74. ... si taciturnitas

obstaret MERITIS invida Romuli?

/Carm. 4, 8, 23--24./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁰⁸

75. cum saevit horrendamque CULTIS
diluvium meditatur AGRIS,
/Carm. 4, 14, 27--28./

76. dum pecori lupus et NAUTIS infestus Orion
turbaret hibernum mare
/Epod. 15, 7--8./

Példánk igen érdekes, értelmezése erősen vitatott. GRIMM rámutat a nautis dativus kettős kapcsolódására.¹⁰⁹ A kapcsolódási pontokat képező szavak az infestus és a turbaret. A kettős kötésű dativus mellett egy másik ὡς πρὸς κολυβοῦ szerkesztés is szerepel példánkban: az infestus a lupus-hoz és az Orion-hoz egyaránt tartozik.¹¹⁰ Vagyis a lupus infestus pecori, az Orion infestus nautis. Az állitmány /turbaret/ csak a mondat második tagjához illik, az első tagot valamilyen módon le kell zárunk. A probléma megoldásával HEINZE is foglalkozik: "statt eines für beide Subjekte passenden Prädikats, das sehr allgemein hätte sein müssen, tritt dann energischer Anschaulichkeit zuliebe das nur auf Orion gemünzte turbaret hibernum mare ein."¹¹¹

Több kutató magyarázza a helyet. Néhány értelmezést közlünk:

SIEVERS a következő kifejtést adja:

"dum lupus pecori infestus /ὡς πρὸς κολυβοῦ / terreret ovilia /zeugma/ et Orion nautis infestus turbaret hibernum mare."¹¹²

ALTON szerint nincs szükség zeugmára. Szövegromlásról van szó. Az eredeti szöveg a következő lehetett:

"dum pecori lips et nautis infestus Orion turbaret hibernum mare."¹¹³

Alton megoldásával vitatkozik POSTGATE. Szerinte a kérdés megoldását a turbare igében kell keresnünk. Megállapi-

tásának igazolására többek között egy vergiliusi példát hoz:

inpastus cum plena leo per ovilia turbans
/suadet enim vesana fames/ manditque trahitque
molle pecus ...

/Aeneis 9, 339--341./

Kérdéses helyünk tehát a következőképpen magyarázható:

"dum lupus infestus pecori turbaret /neuter sc. per ovilia or in ovilibus/ et Orion nautis infestus hibernum mare turbaret /active/." ¹¹⁴

Anélkül, hogy a kérdés eldöntésére vállalkoznánk, megjegyezzük, hogy számunkra POSTGATE magyarázata tűnik a legmeggyőzőbbnek.

77. ... merito quin ILLIS Iuppiter ambas
iratus buccas inflet ...

/Sat. 1, 1, 20--21./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM. ¹¹⁵

78. ... cum tristes MISERO venere Kalendae,

/Sat. 1, 3, 87./

A dativus kettős kapcsolására figyelmeztet BORZSÁK. ¹¹⁶

79. ... namque instat fatum MIHI triste, ...

/Sat. 1, 9, 29./

80. ... Huncine solem

tam nigrum surrexe MIHI! ...

/Sat. 1, 9, 72--73./

81. scurra Volanerius, postquam ILLI iusta
cheragra

contudit articulos, ...

/Sat. 2, 7, 15--16./

82. ... ne mox

incutiant aliena TIBI peccata pudorem.

/Epist. 1, 18, 76--77./

BORZSÁK felhívja figyelmünket az aliena tibi szerkesztés tudatosságára: "a hiba másé, de szégyenkezned neked kell."¹¹⁷ Ugy gondoljuk, az aliena tibi nemcsak azt foglalja magában, hogy a hiba másé, hanem azt is, hogy "idegen tőled". Dativusunk mindkét kötését tekintve incommodi jellegű.

ac/. Az alábbi példa commodi + incommodi típusu kapcsolást mutat:

83. ... CUI sic extorta voluptas

et demptus per vim mentis gratissimus error.

/Epist. 2, 2, 139--140./

BO a demptus és extorta melletti ἀπὸ κοινῆς -nak tekintti a dativust.¹¹⁸ Mi a demptus és extorta szavakat a mellérendelt viszony miatt egy kapcsolódási pontnak tekintjük a kettős kötés szempontjából. Dativusunk ebben a kapcsolódásában incommodi értelmet hordoz. A másik kötődési pont a gratissimus, amely mellett a dativus commodi jellegű.

ad/. A következő csoportba azokat a kettős kötésű dativusokat soroltuk, amelyek az ige, illetve a névszó vonzataként állnak, és a szövegösszefüggés nem kívánja meg, hogy sajátos dativus-típusként értelmezzük őket:

84. ... aequa tellus

PAUPERI recluditur

regumque PUERIS, ...

/Carm. 2, 18, 32--34./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.¹¹⁹

85. ... Adsit

regula, PECCATIS quae poenas inroget aequas,

/Sat. 1, 3, 117--118./

Igy kapcsolta a dativust BORZSÁK, HEINZE, GRIMM, LEJAY.¹²⁰

86. ex more inponens cognata vocabula REBUS?

/Sat. 2, 3, 280./

A dativust mindkét szóhoz kapcsolta BORZSÁK és LEJAY.¹²¹

87. ... eoque

responsura TUO numquam est par fama LABORI

/Sat. 2, 8, 65--66./

Igy kapcsolta a dativust BORZSÁK és GRIMM.¹²²

b/. Heterogén kettős kötések

A dativus jellege a kötések szerint változik.

ba/. Az alábbiakban a commodi--incommodi + auctoris jellegű kapcsolásokat ismertetjük:

88. ... dum MIHI

fias recantatis amica

opprobriis animumque reddas.

/Carm. 1, 16, 26--28./

A dativust GRIMM az amica-hoz és a recantatis-hoz kapcsolta.¹²³ Szerintünk is kettős kötésű dativusról van szó. Az egyik kapcsolódási pont a /fias/ amica + reddas. Mellettük commodi értelmű a dativus. A másik kapcsolódási pont a recantatis, amelyhez auctoris-ként kötődik a dativus.

89. ... recepto

dulce MIHI furere est amico.

/Carm. 2, 7, 27--28./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.¹²⁴

90. ingrata MISERO vita ducenda est ...

/Epod. 17, 63./

Mindkét helyhez kapcsolta a dativust GRIMM.¹²⁵

91. ... ignoras te an ut ignotum dare NOBIS
verba putas? ...

/Sat. 1, 3, 22--23./

Ugyanigy értelmezte a helyet GRIMM.¹²⁶

92. ... concinus AMICIS

postulat ut videatur; ...

/Sat. 1, 3, 50--51./

Igy kapcsolta a dativust GRIMM.¹²⁷

93. incipit ex illo montis Apulia notos
ostentare MIHI, ...

/Sat. 1, 5, 77--78./

A dativust így kapcsolta BO, GRIMM, HEINZE.¹²⁸

bb/. Következő helyünkön a dativus iudicantis + ige-vonzat jellegű:

94. ... SCAEVAE vivacem crede NEPOTI
matrem: ...

/Sat. 2, 1, 53--54./

bc/. Alábbi dativusunk commodi + finalis kapcsolásu:

95. et tempestivum PUERIS concedere ludum
/Epist. 2, 2, 142./

A dativust így kapcsolta HEINZE, BORZSÁK, GRIMM és LE-JAY.¹²⁹

A tisztán adverbális kapcsolásokhoz hasonlóan az adnominális + adverbális kötésű dativusoknak is két alkalmazási módjuk van: az egyiknél az azonos fogalomkörbe tartozó /vagy a szövegösszefüggésben azonos viszonyulásnak tekintett/ két szó -- névszó + ige -- közös vonzatu dativusa azonos jellegű, a másiknál eltérő dativus-típusokat fog össze a kettős kötés.

Az a/. alcsoportban commodi, incommodi, directionis, vagy eredeti vonzat jellegű dativusok fordulnak elő. A mindkét kötésben azonos dativus-típust kifejező kapcsolások száma /38 db/ magasan felülmúlja a különféle dativus-típust tartalmazó kötések számát /8 db/.

Az a/. alcsoportba a következő példák tartoznak: 48., 49., 50., 51., 52., 53., 54., 55., 56., 57., 58., 59., 60., 61., 63., 64., 65., 66., 67., 69., 70., 71., 72., 73., 74., 75., 76., 77., 78., 79., 80., 81., 82., 83., 84., 85., 86., 87.

A b/. alcsoportba tartozó példák: 88., 89., 90.,
91., 92., 93., 94., 95.,

Közöttük többségben vannak azok a szerkesztések, amelyek-
nél a dativus egyik kötődési pontját tekintve auctoris
értelmű. Az ilyen helyek száma 6. Az alábbi példák tar-
toznak ide: 88., 89., 90., 91., 92., 93.

III. Kritikus példák

Az alábbiakban néhány kritikus helyet próbálunk értelmezni.

96. magnum illa terrorem intulerat Iovi
fidens iuventus horrida BRACCHIIS
/Carm. 3, 4, 49--50./

PORPHYRIO értelmezését a bevezetésben ismertettük. BORZSÁK szerint a bracchiis-t, ha a fidens-hez kapcsoljuk, dativusként, ha a horrida-hoz, ablativusként kell felfognunk.¹³⁰

HEINZE a következőképpen magyarázza a helyet: "fidens bracchiis: χείρ εἰς τὴν πορροτότες ἡδὲ πίνυς

Il. M 135 von den Lapithen; aber auch horrida ist mit bracchiis zu verbinden. Gemeint sind die v. 43 genannten Titanen."¹³¹

PLESSIS a fidens-hez köti a kérdéses esetet, de utal a horrida és bracchiis értelmi kapcsolatára.¹³²

Véleményünk szerint kettős kötésű ablativusról van szó. Az ablativus-vonzat a horrida-t tekintve egyértelmű. A fido nemcsak dativust, hanem ablativust is vonz, ha nem személyről van szó. Horatiusnál a sibi dativusi alakot kivéve /Sat. 2,2,108., Epist. 1,19,22./ egyetlen helyen sem dönthető el a fido mellett /az azonos alak miatt/ a dativus--ablativus kérdés. BO valamennyi ilyen helyet a dativus javára old meg.¹³³

A fido ablativus vonzatára két nem horatiusi helyet hozunk:

Fidentem fuga Parthum versisque sagittis
/Verg. Georg. 3, 31./

non fidere curſu // cerva

/Ovid. Met. 7, 545--546./

Tehát a bracchiis kettős kötésű ablativus, melynek kapcsolódási pontjai: fidens és horrida.

A bracchiis-t mindkét kapcsolódásában ablativusnak tekintette GRIMM is.¹³⁴

97. ut penitus notum, si temptent crimina, ſerves
tuterisque TUO ſidentem PRAESIDIO: ...

/Epist. 1, 18, 80--81./

A tuo ... praesidio ablativus egyaránt kapcsolódik a ſidentem-hez és a ſerves tuterisque-hez.

Igy kapcsolta az ablativust GRIMM.¹³⁵

Idézett helyünk megerősíti előző példánk értelmezését.

98. Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
cum gravius DORSO ſubiit onus. ...

/Sat. 1, 9, 20--21./

BORZSÁK kettős kötésű ablativusként kapcsolja a dorso-t a ſubiit-hez és a gravius-hoz. A dorso ablativus comparisonis-ként azt fejezi ki, hogy a "háta teherbíró képességénél súlyosabb" teherről van szó. BORZSÁK szerint azonban a dorso-t a gravius mellett esetleg dativus incommodi-ként is felfoghatjuk.¹³⁶ Véleményünk szerint a kettős kötésű ablativusként való értelmezés kielégítő, megfelel a mondanivalónak.

Mindkét kötését tekintve ablativusként értelmezi a dorso-t GRIMM.¹³⁷

99. ... seu

diversum confusa genus panthera CAMELO

/Epist. 2, 1, 194--195./

Idézett helyünk értelmezése problematikus. Egy érdekes állatról, a zsiráfról /camelopardalis/ van szó. BO a következőképpen jellemzi: "... quae figura similis est camelo, maculis pantherae."¹³⁸

BORZSÁK az alábbi kifejtést hozza: panthera genus /suum a camelo/ diversum camelo /dat./ confusa.¹³⁹

LEJAY a camelo alakot a confusa melletti ablativusnak /instrumenti/ tekinti.¹⁴⁰

Véleményünk szerint a kérdés kettős kötésű dativusszal oldható meg. A camelo dativus a confusa és a diversum mellett. A diversus dativus vonzatára a következő horatiusi helyet idézzük:

est huic diversum vitio vitium prope maius
/Epist. 1, 18, 5./

100. ... sane murteta reliqui

dictaque cessantem NERVIS elidere morbum
sulpura contemni vicus gemit, ...
/Epist. 1, 15, 6--8./

GRIMM a cessantem mellett ablativusnak, az elidere mellett dativusnak tekinti a nervis-t.¹⁴¹

HEINZE az elido melletti ablativusként értelmezi.¹⁴² Ugy gondoljuk, hogy a nervis egyaránt tartozik a cessantem-hez és az elidere-hez, s mindkét kapcsolódási pontját tekintve felfogható ablativusnak, tehát kettős kötésű ablativusszal állunk szemben.

101. ... SPISSIS indigna THEATRIS

scripta pudet recitare et nugis addere pondus.
/Epist. 1, 19, 41--42./

GRIMM a spissis ... theatris-t az indigna mellett ablativusnak, a recitare mellett dativusnak tekinti.¹⁴³

Az indigna ablativus vonzata nem szorul megerősítésre. Véleményünk szerint a kifejezés a recitare mellett szintén felfogható ablativusnak lokális, esetleg temporális értelemmel. A kérdéses kifejezés tehát kettős kötésű ablativus.

102. ... et pulcher fugatis

ille dies LATIO tenebris

qui primus alma risit adorea,

/Carm. 4, 4, 39--41./

A Latio értelmezése vitatott. HEINZE és PLESSIS a risit-hez kapcsolja.¹⁴⁴ BORZSÁK a fugatis mellett ablativusnak, a risit mellett dativusnak tekinti.¹⁴⁵ GRIMM a fugatis mellett ablativusként, a pulcher mellett dativusként értelmezi.¹⁴⁶ Ugy gondoljuk, hogy a Latio hármas kötésű dativus. A risit-hez való kötődése nem látszik problematikusnak, s ugyancsak könnyen belátható a pulcher-hez történő kapcsolódása: Latium számára szép volt az a nap. A kérdéses casust a fugatis /tenebris/ mellett nem ablativus separationis-ként, hanem dativus commodi-ként értelmezzük: Latium javára, boldogulására "eloszlatta a Latiumra nehezedő sötétséget" /BORZSÁK/.

103. iniecta MONSTRIS Terra dolet SUIS

maeretque partus fulmine luridum

missos ad Orcum; ...

/Carm. 3, 4, 73--74./

GRIMM a monstris ... suis kifejezést az iniecta mellett dativusként, a dolet mellett ablativusként értelmezi.¹⁴⁷

BORZSÁK ugyanígy dativus + ablativus típusu kötésnek tekintí a kifejezést.¹⁴⁸

Véleményünk szerint a hely másképp is értelmezhető. Az egyik lehetőséget kereshetjük a dolet maeretque kapcsolásban. A dolet mellett nemcsak ablativus, hanem accusativus is állhat, tehát a dolet maeretque vonatkozhat a partus ... missos-ra, a monstris ... suis pedig az inlecta mellettí dativus.

Meggyőzőbbnek ítéljük azonban a másik megoldást, amelynél PLESSIS és BO van segítségünkre.

PLESSIS az alábbi magyarázatot hozza: "inlecta monstris suis explique dolet; la construction ordinaire serait se inlectam."¹⁴⁹

BO a doleo ígét a következőképpen értelmezi idézett helyünkön: cum part/icipio/ causam significante!¹⁵⁰

Tehát a monstris ... suis nem kettős kötésű, hanem csupán egyszeres kötésű eset, mégpedig dativus az inlecta mellett. A dolet-hez kívánczó causalis elemet az inlecta participium ugyancsak kifejezi.

104. ... quae belua RUPTIS,

cum semel effugit, reddit se prava CATENIS?

/Sat. 2, 7, 70--71./

Példánk többféleképpen értelmezhető. GRIMM szerint a ruptis ... catenis dativus a reddit mellett és ablativus az effugit mellett.¹⁵¹

BORZSÁK a következő lehetőségeket jelöli meg: ablativus absolutus, ablativus az effugit mellett, dativus a redit-hez kapcsolva.¹⁵² BO abszolút használatunak tekintí az effugit ígét.¹⁵³

Ugy gondoljuk, szerkesztésünk kihagyásos. A példa a következőképpen analizálható:

...quae belua ruptis /catenis/,

cum semel effugit, reddit se prava /iterum vagy

novis/ catenis?

A ruptis catenis ablativus absolutus, a novis catenis pedig dativus a reddit mellett.

105. circa lustra decem flectere MOLLIBUS

iam durum IMPERIIS; ...

/Carm. 4, 1, 6--7./

GRIMM a mollibus ... imperiis-t a flectere mellett ablativusnak, a durum mellett dativusnak tekinti.¹⁵⁴

HEINZE a kifejezést a flectere melletti ablativusként értelmezi, s megjegyzi, hogy ebben a vonatkozásban a durum + dativus szerkesztés idegen a nyelvtől.¹⁵⁵

BORZSÁK nem dönti el a dativus--ablativus kérdését.¹⁵⁶

A magunk részéről elfogadhatónak tartjuk a mollibus ... imperiis-nek a flectere-hez való kapcsolását. Elképzelhető azonban, hogy a durum is kapcsolódik a kérdéses kifejezéshez. Ebben a vonatkozásban a mollibus ... imperiis-t ablativus limitationis-ként foghatnánk fel.

106. Adde super, DICTIS quod non levius valeat; ...

/Sat. 2, 7, 78./

GRIMM és BORZSÁK szerint a dictis dativusként kapcsolódik az adde-hez és ablativusként a non levius-hoz.¹⁵⁷

Ugy gondoljuk, hogy a dictis csak a non levius-hoz kapcsolódik ablativus comparationis-ként. Az adde idézett helyünkön annyit jelent: "adiungo rebus supra dictis",¹⁵⁸ a super = insuper /"ráadásul"/.

107. nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
si modo CULTURAE patientem commodet aurem.

/Epist. 1, 1, 39--40./

GRIMM értelmezése szerint a culturae a patientem mellett genitivus, a commodet mellett dativus.¹⁵⁹

HEINZE véleménye szerint a culturae genitivusként kapcsolódik a patientem-hez, a commodet mellett pedig ki kell egészítenünk a cultura hordozóját, pl. egy meliori alakot.¹⁶⁰

A magunk részéről elfogadhatónak tartanánk a következő értelmezést: a patientem abszolút használatu, jelentése "türelmes/en/"; a culturae pedig dativusként kapcsolódik az aurem commodet-hez.

108. seu te discus agit, pete cedentem aera DISCO
/Sat. 2, 2, 13./

GRIMM szerint a disco a pete mellett ablativus, a cedentem mellett dativus.¹⁶¹

Véleményünk szerint más megoldás is lehetséges. A disco-t csak a pete-hez kapcsoljuk, s az aer általában a szilárd anyagokkal szemben cedens.

109. ploravere SUIS non respondere favorem
speratum MERITIS. ...
/Epist. 2, 1, 9--10./

A suis ... meritis dativus a respondere mellett és ablativus causae a speratum mellett. Így értelmezte a példát GRIMM.¹⁶² A suis ... meritis első, szilárdabb kapcsolódási pontja a respondere, az ige követeli meg a dativus vonzatot. A kifejezést ablativus causae-ként odagondolhatjuk a speratum mellé. Ez az értelmezés kiteljesíti, gazdagítja a mondanivalót.

110. et data ROMANIS venia est indigna POETIS.
/Epist. 2, 3, 264./

GRIMM szerint a poetis ... Romanis dativusként kapcsoló-

dik a data ... est-hez, ablativusként az indigna-hoz.¹⁶³
A kettős vonzatra BORZSÁK is felhívja a figyelmet.¹⁶⁴

BO szerint az indignus jelentése helyünkön "foedus", "turpis" s nem tartozik a poetis ... Romanis-hoz, vagyis abszolút használatu.¹⁶⁵

Elfogadhatónak gondoljuk BO véleményét, úgy véljük azonban, hogy a poetis ... Romanis-nak az indigna-hoz való kapcsolása árnyalhatja a mondanivalót. Ez az értelmezés ugyanis azt hangsúlyozza, hogy a római költőkhöz méltatlan a művészi hibáik iránt tanusított elnézés.

111. quod sibi poscenti non dentur POCULA, ...
/Sat. 2, 8, 82./

A fenti példa nem tartozik szorosan témánkhoz, hiszen nincs benne kettős kötésű dativusként értelmezhető casus, mégis megemlítjük, ugyanis olyan esetet tartalmaz, amelynek két azonos hangzásu, de különböző casusként való értelmezése elképzelhető. GRIMM szerint a pocula a poscenti mellett accusativus, a dentur mellett nominativus.¹⁶⁶ BO κατὰ κοινὸν -ként értelmezi a pocula-t.¹⁶⁷ A példa érdekességét növeli, hogy a pocula egy casus obliquust és egy casus rectust fog össze ebben az értelmezésben.

112. dum Priami Paridisque BUSTO

insultet armentum et catulos ferae
celent inultae, ...

/Carm. 3, 3, 40--42./

A busto dativus az insultet mellett és ablativus a celent mellett. Így értelmezte a szerkesztést GRIMM.¹⁶⁸

RASI a busto-t az insultet melletti dativusnak tekinti,¹⁶⁹

PLESSIS helyhatározói ablativusként értelmezi.¹⁷⁰

A szerkesztés nem elégíti ki a kettős kötés követelményeit. A példánkban szereplő forma gyakori a latinban, syllépsis-nek is szokták nevezni. Lényege, hogy a közös kifejezésre vonatkozó, egymással mellérendelt viszonyban álló két ige más--más casust vonz. A szövegben csak egyik ige vonzata szerepel, a másik számára ki kell egészítenünk a megfelelő formát. Ennek a szerkesztésnek sajátos típusa, amikor a két ige különböző vonzata azonos hangzásu casus.¹⁷¹

113. at quanto meliora monet pugnantiaque ISTIS
dives opis natura suae ...

/Sat. 1, 2, 73--74./

GRIMM szerint az istis ablativus comparationis a meliora mellett és dativus a pugnantia-hoz kapcsolva.¹⁷²

BO és BORZSÁK a pugnantia-hoz kapcsolja az istis-t.¹⁷³

Idézett helyünk szintén nem elégíti ki a kettős kötés követelményeit. Szerkesztése hasonló az előző példához.

114. Vosque, veraces cecinisse Parcae,
QUOD semel dictum est stabilisque rerum
terminus servet, bona iam peractis
iungite fata.

/Carm. saec. 25--28./

GRIMM szerint a quod nominativus mint a dictum est alanya és accusativus mint a servet tárgya.¹⁷⁴ Így értelmezte a példát RASI is.¹⁷⁵ PLESSIS a következő magyarázatot hozza: "Quod au nominatif avec semel dictum est, rend facile de suppléer quod accusatif, régime de servet."¹⁷⁶

Az utóbbi három példát a vezérszókat összekötő kapcsolatos kötőszók miatt GRIMM nem sorolta az általa κπδ κολου -nak tekintett szerkesztések közé, de a "kettős casus" - értelmezés miatt elemezte azokat.

Fent elemzett példáinkban olyan szerkesztéseket vizsgáltunk, amelyek esetében a közös kifejezés kapcsolódási pontjai szerint más--más casust reprezentálhat. Az ilyen példák száma a kettős kötésű dativusokhoz képest igen csekély. Az egyes kutatók által ilyen módon értelmezett példák egy része megoldható kettős kötésű dativusszal vagy ablativusszal: 96., 98., 99., 100., 101., 102. /hármaskötésű dativus/; más értelmezéssel, amely nem teszi szükségessé a közös kifejezés két casusként történő felfogását: 103., 104., 105., 106., 107., 108.; néhány helyen pedig indokoltnak látszik megtartani a "kettős casus" - értelmezést: 109., 110. Az utóbbi példákban ugyanis a mondanivaló elszegényedéséhez, szürkébbé válásához vezetne, ha más megoldást választanánk. Mindazonáltal úgy véljük, hogy az esetek nagy részében -- amint azt megpróbáltuk bizonyítani -- nincs szükség arra, hogy a közös kifejezést két különböző casusként fogjuk fel. Egyszerűbb, kézenfekvőbb, s az értelmezés szempontjából is helyesebb más megoldást választanunk. A kettős kötésű dativusok vizsgálata megmutatta, hogy ugyanaz a casus nemcsak teljesen megegyező vagy erősen hasonló értelmet hordozva kapcsolódhat két vezérszóhoz, hanem az árnyalatok igen széles skáláját foghatja össze. Ugy gondoljuk tehát, hogy csak azon esetekben indokolt a közös kifejezést két azonos hangzású, de különböző casust összefogó formának tekinteni, amikor a mondanivaló helyes, pontos értelmezése szükségessé teszi, hogy az egyszer szereplő kifejezést két helyre kapcsoljuk, s a két vezérszó vonzata grammatikailag szigorúan megköveteli a "kettős casus" felfogást.

Dolgozatunkban nem tekinthettük feladatunknak, hogy az ilyen jellegű szerkesztések problémakörével részletesen foglalkozzunk, csupán a GRIMM által említett s casusunkat érintő /kivéve a 111. és 114. példát/ helyeket próbáltuk átgondolni, értelmezni.

Ugy gondoljuk azonban, hogy érdemes lenne alapos, szisztematikus anyaggyűjtés alapján megvizsgálni mindazokat a horatiusi helyeket, amelyek egyébként megfelelnek a kettős kötés követelményeinek, s a közös kifejezés nem azonos, hanem azonos hangzású, de két különböző casusként kapcsolódik a vezérszókhoz.

Problémafelvetésünk igazolására közlünk egy újabb érdekes helyet:

115. quodque aliena capella gerat distentius uber,
tabescat, neque SE maiori pauperiorum
turbae conparet, ...

/Sat. 1, 1, 110--112./

Helyünkön a se elsődleges kapcsolódási pontja a conparet, s így accusativusként áll. A mondanivaló azonban megengedi, szinte sugallja, hogy a pauperiorum mellé egy ablativus comparationist gondoljunk, ami ugyancsak se. A szövegben szereplő névmás tehát két casust sejtet.

IV. Többszörös kötésű dativusok

Az alábbiakban néhány többszörös kötésű dativust és úgynevezett dativushalmazást mutatunk be.

A/. Tisztán adverbális szerkesztés

116. ... An TIBI mavis
insidias fieri pretiumque avellier ante
quam mercem ostendi? ...

/Sat. 1, 2, 103-105./

A dativust az avellier-hez és az insidias fieri-hez kapcsolódó ατὸ κοινού -nak tekinti BO.¹⁷⁷

GRIMM a fieri--avellier-hez és az ostendi-hez köti a tibi-t.¹⁷⁸

Ugy gondoljuk, dativusunknak három kapcsolódási pontja van: az egyik a mavis /inkább akarod magadnak/, a második az avellier--fieri /a mellérendelt viszony miatt egy kapcsolódási pontot képviselnek/, a harmadik az ostendi. A példa homogén többszörös kötés.

117. Ulla si iuris TIBI peierati
poena, Barine, nocuisset umquam,
...
crederem: ...

/Carm. 2, 8, 1--5./

A tibi dativus kapcsolódása a nocuisset-hez /dativus in-commodi/ és a peierati-hoz /dativus auctoris/ könnyen belátható. A két kapcsolódási pontra rámutat BO, BORZSÁK, GRIMM és RICHARDSON.¹⁷⁹

Problematiszabb a erederem kapcsolódása. HEINZE a tibi dativusra vonatkozóan tekint az ígét.¹⁸⁰ BORZSÁK PS.-ACRO nyemán a következót jegyzi meg: aut "tibi .. iuranti" aut "deos vindices esse periurii", azonban sejteti, hogy a tibi dativust a erederem ígéhez kapcsolódónak tekint.¹⁸¹ Dativusunk tehát tisztán adverbális kapcsolásu heterogén háromszoros kötés. A dativus kapcsolódási pontjai: pele-rati, nocuisset, erederem /eredeti vonzat/.

B/. Adneminális + adverbális kapcsolás

a/. Homogén többszörös kötések

Ilyenkor a dativus valamennyi kötését tekintve azonos vagy hasonló jellegű.

118. Medus infestus SIBI luctuosus dissidet armis,

/Carm. 3, 8, 19--20./

A sibi dativus kapcsolódási pontjai: infestus, luctuosus, dissidet. Valamennyi kötését tekintve incommodi értelmű a dativus.

PLESSIS az infestus-t nobis-szal egészíti ki, s a sibi dativust a dissidet-hez és a luctuosus-hoz kapcsolja.¹⁸²

Az infestus azonban itt nem a rómaiakra vonatkozik, hanem -- ahogy BORZSÁK megjegyzi -- a médek trónviszályára.¹⁸³ Mind a három ponthoz kapcsolta a dativust GRIMM.¹⁸⁴

119. Donarem pateras grataque commodus,

Censorine, MEIS aera SODALIBUS,

/Carm. 4, 8, 1--2./

GRIMM a commodus-hoz és a donarem-hez kapcsolja a dativust.¹⁸⁵ PLESSIS a donarem és a grata kapcsolódásra mutat rá.¹⁸⁶ A példa értelmezésében BORZSÁKhoz csatlakozunk, aki háromszoros kapcsolódásúnak tekinti a dativust: donarem, commodus és grata a kapcsolódási pontok.¹⁸⁷

b/. Heterogén többszörös kötések

A dativus jellege a kötések szerint változik.

120. cum TIBI invisus laceranda reddet
cornua taurus.

/Carm. 3, 27, 71--72./

GRIMM a reddet-hez és az invisus-hoz,¹⁸⁸ BO a laceranda-hoz és a reddet-hez kapcsolja a dativust.¹⁸⁹

Véleményünk szerint a tibi három helyhez kapcsolható: invisus, reddet, laceranda a kapcsolódási pontok.

121. Quinque dies TIBI pollicitus me rure futurum
Sextilem totum mendax desideror. ...

/Epist. 1, 7, 1--2./

Példánkban a tibi dativusnak a pollicitus-hoz és a desideror-hoz való kapcsolódása könnyen belátható, kérdéses a mendax értelmezése. Abszolút használatu, vagy kapcsolódik hozzá a dativus? Megítélésünk szerint itt nem arról van szó, hogy Horatius általában megbízhatatlan /mint ahogy a Parca-kra általában, sajátosan igaz ennek ellenkezője, a non mendax/, hanem ebben az esetben, Maecenas iránt, ígéretet tekintve bizonyult hazugnak. Ilyen módon a mendax kapcsolható a dativushoz. A tibi tehát hármas kötésű. A mendax dativus-vonzatára a következő ovidiusi példát hozzuk: saepe fui mendax pro te mihi /Heroid. 2, 11./.

122. ... Quereris super hoc etiam, quod
expectata TIBI non mittam carmina mendax.
/Epist. 2, 2, 24--25./

GRIMM a mittam-hoz és az expectata-hoz kapcsolja a tibi dativust.¹⁹⁰ Ugy gondoljuk, hogy a mendax-hoz is kapcsolható a dativus. Értelmezésünk megegyezik az előző példájával.

A többszörös kötésű dativus az utóbbi három példában commodi--incommodi--directionis + auctoris értelmet fog össze.

C/. Dativushalmozás

Az alábbiakban olyan példákat tárgyalunk, amelyekben több dativus fordul elő, tehát dativushalmozásról van szó.

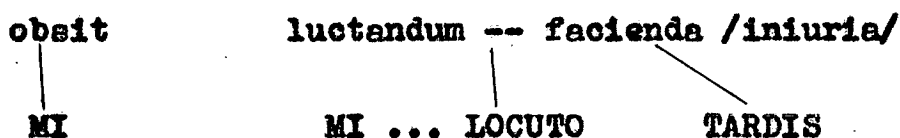
123. hic TIBI comis et urbanus liberque videtur
INFESTO NIGRIS:
/Sat. 1, 4, 90--91./

videtur
|
TIBI ... INFESTO
|
NIGRIS

Itt nem kettős kötésű dativusszal állunk szemben, példánk mégis érdekes, mert a dativusok szinte láncszemek-ként kapcsolódnak egymáshoz.

124. Est animus TIBI, sunt mores, est lingua
fidesque

rá.¹⁹³ HEINZE a postmodo értelmezésével foglalkozik.¹⁹⁴ Elképzelhetőnek tartjuk a következő megoldást: a mi kapcsolódik az obsit-hez: "ami nekem később /postmodo/ ártani fog", s a mi ... locuto /miután elmondtam, nekem, aki elmondtam/ a luctandum-hoz és a facienda-hoz, amelyek a kapcsolatos viszony miatt egy kapcsolódási pontot jelentenek. A facienda-hoz egy újabb dativus kötődik: tardis. A szerkesztést a következőképpen ábrázolhatjuk:

A szövegben előforduló mi dativust tehát kétszer kapcsoltuk: egyszer a locuto nélkül, s másodszor a locuto-val együtt.

127. ut adsidens INPLUMIBUS PULLIS avis
 serpentium adlapsus timet,
 magis RELICTIS, non, ut adsit, auxili
latura plus PRAESSENTIBUS.
 /Epod. 1, 19--22./

Vizsgált helyünket művészi tömörséggel szerkesztette Horatius. GRIMM az inplumibus pullis dativust a timet-hez és az adsidens-hez kapcsolja.¹⁹⁵

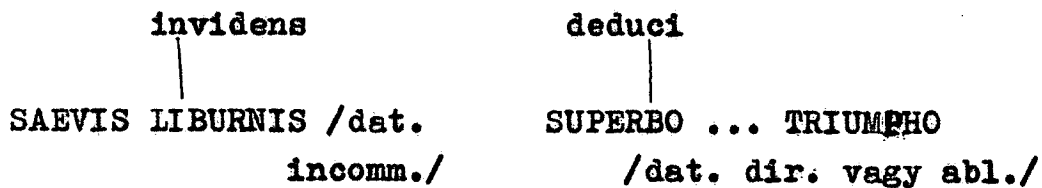
Ugy gondoljuk, hogy az inplumibus pullis az adsidens /dativus directionis--commodi/ és a timet /dativus commodi/ szavakon kívül adnominálisan kapcsolódik az adlapsus-hoz is, mégpedig directionis--incommodi-ként: "a csupasz fiókákat félti a hozzájuk való odalopódzás-tól". Meg kell még oldanunk a relictis és a praesentibus dativusok értelmezését. Mindkettőt ki kell egészítenünk a pullis alakkal vagy egy névmással: iis. A relictis-hez a timet értendő: magis timet relictis. Esetleg ide is kap-

videns és a deduci /auctoris/ mellett, a superbo ... triumpho pedig dativus directionis. Ebben az esetben a saevus Liburnis-t megszemélyesítve, a győztesek kifejezőjeként kell értenünk. Ilyen módon dativushalmozásról van szó.

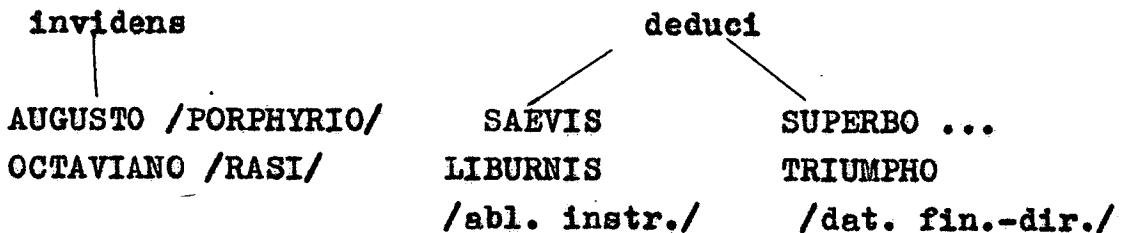
Helyünket a következőképpen ábrázolhatjuk:

b/. Lehetséges az alábbi megoldás is:

c/. S elképzelhető a következő:

Idézett helyünk újabb szép példáját adja a horatiusi szerkesztés gazdagságának, sokszínűségének.

129. ... Nam TIBI quo die
portus Alexandria supplex
et vacuum patefecit aulam,

Fortuna lustro prospera tertio

belli secundos reddidit exitus,
laudemque et optatum PERACTIS
IMPERIIS decus adrogavit.

/Carm. 4, 14, 34--40./

A tibi dativust BO a patefecit-hez és a reddidit-hez kapcsolja.²⁰⁰ Véleményünk szerint a tibi a supplex-hez is kapcsolódik: "hozzád -- a győzteshez -- könyörögve". Ilyen értelmezés mellett a tibi hármas kötésű.

A lustro ... tertio ablativus temporis: "a harmadik lustrumban kedvező szerencse".

Kettős kötésű dativusként értelmezhető a peractis impe-
riis az optatum és az adrogavit mellett.

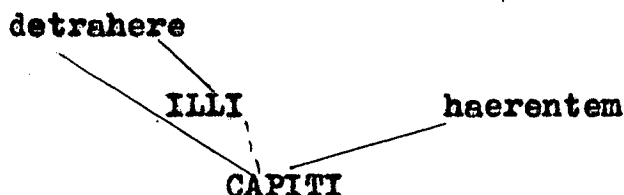
Idézett helyünkön tehát hármas és kettős kötésű dativus párhuzamos alkalmazását figyelhetjük meg.

130. ... neque ego ILLI detrahere ausim
haerentem CAPITI cum multa laude coronam.

/Sat. 1, 10, 48--49./

Idézett helyünkön a capiti dativusnak a haerentem-hez való kapcsolódása könnyen belátható. A detrahere-hez kapcsolódik az illi, de a capiti is mint az illi közelebbi meghatározója. Ilyen módon tehát a capiti kettős kötésű dativus.

A kapcsolódási viszonyokat a következőképpen ábrázolhatjuk:

A hely értelmezésével HEINZE és BORZSÁK is foglalkozik.²⁰¹

131. et scindat haerentem coronam

CRINIBUS inmeritamque vestem.

/Carm. 1, 17, 27--28./

Példánkban a crinibus-t a haerentem-hez kapcsolják.²⁰² Ugy gondoljuk, hogy a crinibus kötődik a scindat-hoz is. Jellege ilyen összefüggésben incommodi--separativ. A crinibus tehát kettős kötésű dativus. Véleményünk szerint a scindat mellett ki kell egészítenünk egy dativust: tibi. Ezt az értelmezést előző példánkkal támaszthatjuk alá, ahol a dativus /illi/ szerepel a szövegben. A kiegészítést indokolja az inmeritamque vestem kifejezés is, amely a crinibus-szal nem hozható összefüggésbe.

132. CANIDIAE dentes, altum SAGANAE caliendrum

excidere atque herbas atque incantata LA-

CERTIS

vincula cum magno risu iocoque videres.

/Sat. 1, 8, 48--50./

Előző példánkhoz hasonló idézett helyünk. Az excidere mellett dativus a Canidae és Saganae, valamint közelebbi meghatározóként a lacertis. Az utóbbi dativus azonban -- bármennyire csábítóan tűnik is -- nem kettős kötésű. Nem kapcsolódik az incantata-hoz, mert nem a "karjukra ráénekel" kötelékekről van szó, hanem az incantata a különféle ráolvasásokra, varázssénekekre utal: "herbas atque incantata vincula a bájital főzéséhez gyűjtött fűvek, illetve a nyalábnyi varázskötelékek."²⁰³ Eő a következőképpen értelmezi idézett helyünkön az incantatus jelentését: "magicis carminibus infectus, devotus".²⁰⁴ Példánk értelmezésével HEINZE is foglalkozik.²⁰⁵

A többszörös kötésű dativusok csoportosítása ugyan-

olyan szempontok alapján lehetséges, mint a kettős kötésűeké. Megállapíthatjuk, hogy a többszörös kötésű datívusok alkalmazása teljesen a kettős kötésű datívusok alkalmazásának elveire épül.

Számuk /11 db/ lényegesen alacsonyabb, mint a kettős kötésűeké. Az alábbi példák tartoznak ide: 102., 116., 117., 118., 119., 120., 121., 122., 125./mihi/, 127. /inplumibus pullis/, 129./tibi/.

A dativushalmozásokat és a bonyolult szerkesztéseket az előzőekben bemutatott és ismertetett jelenségek összefoglalásának, szintézisének tekinthetjük.

V. Statisztikai értékelés

Az alábbiakban közöljük a kigyűjtött kettős és többszörös kötésű dativusokról készített statisztikai kimutatásunkat.

/Az értékelésnél figyelembe vettük a kritikus példák, valamint a dativushalmazások között tárgyalt s kettős, illetve többszörös kötésű dativust tartalmazó példákat is./

Kettős kötésű dativusok

Összes kettős kötésű dativus	<u>94 db</u>
A/. Adnominális + adnominális kapcsolás	<u>1 db</u>
B/. Adverbális + adverbális kapcsolás	<u>46 db</u>
a/. Homogén kettős kötés	32 db
	/29 db + 129., 130., 131./
b/ Heterogén kettős kötés	14 db
	/13 db + 128./
C/. Adnominális + adverbális kapcsolás	<u>47 db</u>
a/. Homogén kettős kötés	39 db
	/38 db + 99./
b/. Heterogén kettős kötés	8 db

Többszörös kötésű dativusok

Összes többszörös kötés 11 db

A/. Adverbális + adverbális kapcsolás 3 db

/ 2 db + 125./

B/. Adnominális + adverbális kapcsolás 8 db

/ 5 db + 102., 127., 129./

Jegyzetek

- ¹ KÜHNER R.--GERTH B.: Ausführliche Grammatik der griechischen Sprache, zweiter Teil, zweiter Band, Hannover--Leipzig 1904³ /a továbbiakban: KÜHNER--GERTH: Griechische Grammatik/ 560--561.

KÜHNER R.--STEGMANN C.: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache, zweiter Teil, zweiter Band, Hannover 1912² /1971/ /a továbbiakban: KÜHNER--STEGMANN: Lateinische Grammatik/ 559--565.

STOLZ Fr.--SCHMALZ J. H.--HEERDEGEN F.: Lateinische Grammatik, Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft, München 1910 /a továbbiakban: STOLZ--SCHMALZ--HEERDEGEN: Lateinische Grammatik/ 686.

LEUMANN M.--HOFMANN J. B.--SZANTYR A.: Lateinische Grammatik II. Syntax und Stilistik, zweiter Teil, zweiter Band, München 1965 /a továbbiakban: LEUMANN--HOFMANN--SZANTYR: Lateinische Grammatik/ 822--836.

PAUL H.: Prinzipien der Sprachgeschichte, Halle 1904⁴ 313--324.

BAEHRENS W. A.: Beiträge zur lateinischen Syntax, Philologus Supplementband XII. 1912

CLEMM G.: De breviloquentiae Taciteae quibusdam generibus, Lipsiae 1881 38--41. 113--114.

LEO F.: Analecta Plautina, De figuris sermonis I., Gottingae 1896

AKEN O.: De figurae ἀπὸ κολοῦ usu apud Catullum, Tibullum, Propertium pars I., Schwerin 1884

RAMACH E.: De figurae quae dicitur ἀπὸ κολοῦ usu et de praepositionum repetitione et omissione apud rerum scriptores argenteae Latinitatis: tractantur Velleius Paterculus, Curtius Rufus, Iulius Florus, Iunianus Iustinus, Diss. Wien 1930

EGGERS H.: De ordine et figuris verborum quibus Horatius in carminibus usus est, Diss. Lovanii 1877 80--82.

SIEVERS G.: De zeugmatis quod dicitur usu Horatiano, Diss. Jena 1907 5--7. 21--27.

KOLDEWEY F.: De figurae ἀπὸ κολοῦ bei Catull, Tibull, Propert und Horaz, Zeitschrift für das Gymnasialwesen XXXI 1877 337--358.

ZUENDEL G. A.: Historia structurae quae dicitur eiusque figurae usus Horatianus, Diss. Wien 1914
Az említett műnek csupán egy kézzel írott változata állt rendelkezésemre, amely az 52. oldaltól a 179. oldalig terjedő részt nem tartalmazza.

GRIMM J. C. M.: The construction ἀπὸ κολοῦ in the works of Horace, Diss. Philadelphia 1928

² ZUENDEL: i. m. 20.

³ ZUENDEL: i. m. 8.

Rhetores Graeci I--III, ed. SPENGEL L., Lipsiae 1853--1856 III. 46.

⁴ GRIMM: i. m. 7.

- 5 Grammatici Graeci pars II., vol. II., ed. UHLIG G., Lipsiae 1910. 170--171.
- 6 KÜHNER--GERTH: Griechische Grammatik 560--561.
- 7 KÜHNER--STEGMANN: Lateinische Grammatik 559.
- 8
- 8 LEUMANN--HOFMANN--SZANTYR: Lateinische Grammatik 834. 835.
- 9 LEUMANN--HOFMANN--SZANTYR: Lateinische Grammatik 834--836.
- 10 GRIMM: i. m. 8--9.
A szerző felsorolja azokat a Horatius-kommentátorokat, akik ebben az "új értelemben" használják az kifejezést, s azokat is, akik felfigyelnek a szerkesztésre, de nem nevezik $\alpha\pi\omicron\kappa\omicron\upsilon\omicron\varsigma$ -nak.
- 11 STOLZ--SCHMALZ--HEERDEGEN: Lateinische Grammatik 686.
- 12 GRIMM: i. m. 8.
- 13 GRIMM: i. m. 9.
- 14 GRIMM: i. m. 16.
- 15 GRIMM: i. m. 17.
- 16 RAMACH: i. m. 3., példák: 73--74.
- 17 LEUMANN--HOFMANN--SZANTYR: Lateinische Grammatik 86.
- 18 Pomponii Porphyrii commentarii in Q. Horatium Flaccum, rec. MEYER G., Lipsiae 1874 /a továbbiakban: PORPHYRIO/ 6--7.

- 19 EGGERS: i. m. 80.
- 20 PORPHYRIO 84.
- 21 PORPHYRIO 336.
- 22 PORPHYRIO 143.
- 23 Az alábbi kritikai szövegkiadást vettük alapul:
KLINGNER Fr.: Q. Horati Flacci Opera /Bibliotheca
Scriptorum Graecorum et Romanorum Tevneriana/, Lipsiae
1959³
- 24 BO D.: Lexicon Horatianum I--II, Hildesheim 1966
/a továbbiakban: Lex. Hor./ II. 107.
- 25 GRIMM: i. m. 21.
- 26 PORPHYRIO 106.
- Pseudacronis scholia in Horatium vetustiora, rec.
KELLER O., Lipsiae Vol. I. 1902, Vol. II. 1904
/a továbbiakban: Ps.-ACRO/ I. 288.
- 27 Auctores Latini XVIII., Budapest 1975 /a továbbiakban:
Auct. Lat. XVIII./ 359.
- 28 PORPHYRIO 56.
- Ps.-ACRO I. 159.
- 29 KIESSLING A.--HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus: Oden
und Epoden, Berlin 1955⁸ /a továbbiakban: KIESSLING--
HEINZE: Oden und Epoden/ 189.

30 GRIMM: i. m. 19.

31 BO D.: Q. Horati Flacci Opera, vol. III., De Horati
elequio, Paravia, Torino 1960 /a továbbiakban:
BO: Q. Horati Flacci Opera III./ 213.

DITTEL H.: De dativi apud Horatium usu, Progr.
Landskron i. B. 1878 1.

32 PLESSIS F.--LEJAY P.: Oeuvres d'Horace, Paris 1912
/a továbbiakban: PLESSIS--LEJAY: Horace/ 261.

33 GRIMM: i. m. 24.

34 GRIMM: i. m. 25.

35 Auctores Latini XVI., Budapest 1972 /a továbbiak-
ban: Auct. Lat. XVI./ 68.

36 GRIMM: i. m. 21.

37 PORPHYRIO 90.

Ps.-ACRO I. 290.

Auct. Lat. XVIII. 309.

KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 293--294.

38 GRIMM: i. m. 23.

39 PORPHYRIO 180--181.

Ps.-ACRO I. 475--476.

Auct. Lat. XVIII. 511--512.

40 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 259.

41 Auct. Lat. XVIII. 277--278.

42 PLESSIS--LEJAY: Horace 159--160.

43 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 335.

Auct. Lat. XVIII. 354.

PORPHYRIO 104.

44 Auct. Lat. XVIII. 220.

45 Lex. Hor. II. 234.

Auct. Lat. XVIII. 254.

GRIMM: i. m. 19.

DITTEL: i. m. 14.

46 GRIMM: i. m. 30.

47 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 218.

48 Auct. Lat. XVIII. 240.

49 GRIMM: i. m. 19.

PLESSIS--LEJAY: Horace 94.

50 GRIMM: i. m. 24.

- 51 KIESSLING A.-- HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus: Briefe, Berlin 1957⁵ /a továbbiakban: KIESSLING--HEINZE: Briefe/ 262.

Auctores Latini X., Budapest 1969 /a továbbiakban: Auct. Lat. X./ 170.

- 52 GRIMM: i. m. 30.

- 53 PORPHYRIO 336.

- 54 Lex. Hor. I. 59.

- 55 KIESSLING A.--HEINZE R.: Q. Horatius Flaccus: Satiren, Berlin 1957⁶ /a továbbiakban: KIESSLING--HEINZE: Satiren/ 42.

- 56 GRIMM: i. m. 26.

- 57 Lex. Hor. I. 62.

- 58 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 203.

- 59 Auct. Lat. XVI. 258.

- 60 Auct. Lat. XVIII. 315.

- 61 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 205.

- 62 GRIMM: i. m. 27.

- 63 GRIMM: i. m. 17.

- 64 GRIMM: i. m. 30.

65 GRIMM: 1. m. 24.

66 Lex. Hor. I. 251.

67 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.

68 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 251.

69 PORPHYRIO 75.

Ps.-ACRO I. 208.

Auct. Lat. XVIII. 268--269.

70 GRIMM: 1. m. 21.

71 GRIMM: 1. m. 20.

72 GRIMM: 1. m. 28.

73 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 212.

74 Lex. Hor. I. 259.

75 GRIMM: 1. m. 22.

76 GRIMM: 1. m. 23.

PLESSIS--LEJAY: Horace 247.

77 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.

78 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

GRIMM: 1. m. 28.

79 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

GRIMM: i. m. 29.

80 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.

81 PLESSIS--LEJAY: Horace 358.

82 KIESSLING--HEINZE: Satiren 167.

83 GRIMM: i. m. 19.

84 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 178.

Auct. Lat. XVIII. 201.

85 GRIMM: i. m. 20.

86 GRIMM: i. m. 21.

87 GRIMM: i. m. 21.

88 GRIMM: i. m. 21.

89 GRIMM: i. m. 21.

PLESSIS--LEJAY: Horace 152.

90 GRIMM: i. m. 23.

PLESSIS--LEJAY: Horace 261.

91 GRIMM: i. m. 25.

92 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

GRIMM: i. m. 26.

93 GRIMM: i. m. 26.

94 KIESSLING--HEINZE: Satiren 295.

PLESSIS--LEJAY: Horace 423.

95 Auct. Lat. XVI. 241--242.

96 GRIMM: i. m. 28.

97 GRIMM: i. m. 28.

98 Auct. Lat. X. 66.

PLESSIS--LEJAY: Horace 484.

GRIMM: i. m. 28.

DITTEL: i. m. 7.

99 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 78.

GRIMM: i. m. 17.

100 Auct. Lat. XVIII. 95.

101 Lex. Hor. I. 133.

102 GRIMM: i. m. 26.

103 GRIMM: i. m. 17.

104 PLESSIS--LEJAY: Horace 30.

GRIMM: i. m. 17.

105 PLESSIS--LEJAY: Horace 48.

106 Lex. Hor. II. 13--14.

107 GRIMM: i. m. 20.

108 GRIMM: i. m. 22.

109 GRIMM: i. m. 24.

110 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 543.

Auct. Lat. XVIII. 563.

GRIMM: i. m. 24.

111 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 543.

112 SIEVERS: i. m. 30--31.

113 ALTON E. H.: The zeugma in Horace Epode XV, The Classical Review 1905 215--217.

114 POSTGATE J. P.: On Horace epode XV 5 and Seneca Herc. Oet. 335 sqq., The Classical Review 1905 217--218.

115 GRIMM: i. m. 24.

116 Auct. Lat. XVI. 69.

- 117 Auct. Lat. X. 123.
- 118 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 207.
- 119 GRIMM: i. m. 20.
- 120 Auct. Lat. XVI. 72.
- KIESSLING--HEINZE: Satiren 64.
- GRIMM: i. m. 25.
- PLESSIS--LEJAY: Horace 302.
- 121 Auct. Lat. XVI. 212.
- PLESSIS--LEJAY: Horace 404.
- 122 Auct. Lat. XVI. 274.
- GRIMM: i. m. 28.
- 123 GRIMM: i. m. 18.
- 124 GRIMM: i. m. 19.
- 125 GRIMM: i. m. 24.
- 126 GRIMM: i. m. 24.
- 127 GRIMM: i. m. 25.
- 128 Lex. Hor. II. 97.
- GRIMM: i. m. 25.

- KIESSLING--HEINZE: Satiren 102.
- 129 KIESSLING--HEINZE: Briefe 266.
"tempestivum pueris gehört ebenso zusammen wie pueris concedere: solche Doppelbeziehungen hat H. nicht selten, z. B. decipit exemplar vitiis imitabile I 19,17."
Auct. Lat. X. 172.
- GRIMM: 1. m. 30.
- PLESSIS--LEJAY: Horace 574.
- 130 Auct. Lat. XVIII. 295.
- 131 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 277--278.
- 132 PLESSIS--LEJAY: Horace 132.
- 133 Lex. Hor. I. 193.
- 134 GRIMM: 1. m. 20.
- 135 GRIMM: 1. m. 29.
- 136 Auct. Lat. XVI. 138.
- 137 GRIMM: 1. m. 26.
- 138 Lex. Hor. I. 132.
- 139 Auct. Lat. X. 154.
- 140 PLESSIS--LEJAY: Horace 557.

- 141 GRIMM: i. m. 29.
- 142 KIESSLING--HEINZE: Briefe 127.
- 143 GRIMM: i. m. 29.
- 144 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 408.
- PLESSIS--LEJAY: Horace 200.
- 145 Auct. Lat. XVIII. 437.
- 146 GRIMM: i. m. 22.
- 147 GRIMM: i. m. 20.
- 148 Auct. Lat. XVIII. 297.
- 149 PLESSIS--LEJAY: Horace 134.
- 150 Lex. Hor. I. 136.
- 151 GRIMM: i. m. 28.
- 152 Auct. Lat. XVI. 262.
- 153 Lex. Hor. I. 145.
- 154 GRIMM: i. m. 22.
- 155 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 387.
- 156 Auct. Lat. XVIII. 416.

- 157 GRIMM: 1. m. 28.
Auct. Lat. XVI. 262--263.
- 158 Lex. Hor. I. 8--9.
- 159 GRIMM: 1.m. 28.
- 160 KIESSLING--HEINZE: Briefe 10.
- 161 GRIMM: 1. m. 26.
- 162 GRIMM: 1. m. 29.
- 163 GRIMM: 1. m. 30.
- 164 Auct. Lat. X. 205--206.
- 165 Lex. Hor. I. 248.
- 166 GRIMM: 1. m. 28.
- 167 Lex. Hor. II. 152.
- 168 GRIMM: 1. m. 20.
- 169 RASI P.: Le Odi e gli Epodi di Q. Orazio Flacco,
commento ad uso delle scuole, Palermo--Roma 1920³
/a továbbiakban: RASI: Le Odi e gli Epodi/ 168--169.
- 170 PLESSIS--LEJAY: Horace 126.
171. LEUMANN--HOFMANN--SZANTYR: Lateinische Grammatik
824.
- 172 GRIMM: 1. m. 24.

173 Lex. Hor. I. 59.

Auct. Lat. XVI. 54--55.

174 GRIMM: i. m. 25.

175 RASI: Le Odi e gli Epodi 314--315.

176 PLESSIS--LEJAY: Horace 235.

177 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 207.

178 GRIMM: i. m. 24.

179 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

Auct. Lat. XVIII. 215.

GRIMM: i. m. 19.

RICHARDSON L. J. D.: The dative of the agent in
Horace's odes, The Classical Review 1936 118--120.

180 KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 191--192.

181 Ps.-ACRO I. 161.

Auct. Lat. XVIII. 215--216.

182 PLESSIS--LEJAY: Horace 145.

183 Auct. Lat. XVIII. 316.

184 GRIMM: i. m. 21.

185 GRIMM: i. m. 22.

186 PLESSIS--LEJAY: Horace 212.

187 Auct. Lat. XVIII. 463.

188 GRIMM: i. m. 22.

189 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.

Lex. Hor. I. 264.

190 GRIMM: i. m. 30.

191 GRIMM: i. m. 29.

192 Auct. Lat. XVI. 244.

193 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 208.

194 KIESSLING--HEINZE: Satiren 303.

195 GRIMM: i. m. 23.

196 Auct. Lat. XVIII. 519.

PLESSIS--LEJAY: Horace 240.

197 PLESSIS--LEJAY: Horace 68.

KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 159.

198 Lex. Hor. I. 264.

199 Auct. Lat. XVIII. 181--182.

PLESSIS--LEJAY: Horace 68.

KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 159.

RASI: Le Odi e gli Epodi 92.

200 BO: Q. Horati Flacci Opera III. 209.

201 KIESSLING--HEINZE: Satiren 169.

Auct. Lat. XVI. 154.

202 Auct. Lat. XVIII. 106.

KIESSLING--HEINZE: Oden und Epoden 88.

203 Auct. Lat. XVI. 134.

204 Lex. Hor. I. 245.

205 KIESSLING--HEINZE: Satiren 144.

A vizsgált horatiusi helyek jegyzéke

Carm.	1,	3,	27--28	=	69
	1,	5,	12--13	=	31
	1,	12,	59--60	=	70
	1,	15,	14--15	=	67
	1,	16,	20--21	=	71
	1,	16,	26--28	=	88
	1,	17,	27--28	=	131
	1,	24,	17	=	72
	1,	28,	30--31	=	12
	1,	37,	30--32	=	128
	2,	4,	9--12	=	48
	2,	7,	17	=	3
	2,	7,	27--28	=	89
	2,	8,	1--5	=	117
	2,	9,	10--12	=	13
	2,	14,	15--16	=	16
	2,	16,	3--4	=	49
	2,	17,	22--24	=	14
	2,	18,	32--34	=	84
	3,	1,	2--4	=	37
	3,	2,	21--22	=	10

Carm. 3, 2, 29--30 = 39
3, 3, 17--18 = 50
3, 3, 40--42 = 112
3, 4, 49--50 = 96
3, 4, 73--74 = 103
3, 5, 2--4 = 73
3, 6, 7--8 = 38
3, 6, 41--42 = 8
3, 7, 22--24 = 51
3, 8, 9--12 = 29
3, 8, 19--20 = 118
3, 11, 45--46 = 52
3, 13, 10--12 = 53
3, 14, 13--14 = 54
3, 18, 1--7 = 11
3, 19, 22--24 = 2
3, 27, 71--72 = 120
3, 30, 15--16 = 20
4, 1, 6--7 = 105
4, 4, 39--41 = 102
4, 8, 1--2 = 119
4, 8, 23--24 = 74
4, 10, 2 = 41
4, 14, 27--28 = 75
4, 14, 34--40 = 129

Carm. saec. 25--28 = 114

41--44 = 9

71--72 = 55

Epod. 1, 19--22 = 127

3, 11--12 = 42

5, 5--7 = 4

5, 95--96 = 25

9, 9--10 = 56

9, 12--13 = 5

15, 7--8 = 76

16, 19--20 = 35

17, 42--44 = 17

17, 63 = 90

Sat. 1, 1, 20--21 = 77

1, 1, 70--71 = 34

1, 1, 75 = 21

1, 1, 110--112 = 115

1, 2, 39--40 = 26

1, 2, 59--61 = 23

1, 2, 73--74 = 113

1, 2, 100 = 27

1, 2, 103--105 = 116

1, 2, 111--113 = 22

1, 3, 22--23 = 91

Sat. 1, 3, 50--51 = 92
1, 3, 74--75 = 6
1, 3, 87 = 78
1, 3, 117--118 = 85
1, 44, 90--91 = 123
1, 4, 135--136 = 57
1, 5, 77--78 = 93
1, 8, 48--50 = 132
1, 9, 3 = 43
1, 9, 20--21 = 98
1, 9, 29 = 79
1, 9, 61--62 = 68
1, 9, 72--73 = 80
1, 9, 74--75 = 1
1, 10, 38--39 = 47
1, 10, 48--49 = 130
1, 10, 76 = 24
2, 1, 53--54 = 94
2, 2, 13 = 108
2, 2, 66--68 = 58
2, 2, 86 --88 = 18
2, 2, 118--120 = 59
2, 3, 280 = 86
2, 5, 45--46 = 30
2, 5, 51 = 44

Sat. 2, 5, 75--76 = 60
2, 5, 102 = 61
2, 6, 8--9 = 62
2, 6, 27--28 = 126
2, 6, 55--56 = 7
2, 7, 15--16 = 81
2, 7, 36--37 = 28
2, 7, 70--71 = 104
2, 7, 78 = 106
2, 8, 29--30 = 45
2, 8, 65--66 = 87
2, 8, 82 = 111

Epist. 1, 1, 39--40 = 107
1, 1, 57--58 = 124
1, 7, 1--2 = 121
1, 7, 17 = 64
1, 7, 19 = 36
1, 7, 43 = 65
1, 10, 47 = 40
1, 15, 6--8 = 100
1, 18, 13--14 = 46
1, 18, 76--77 = 82
1, 18, 80--81 = 97
1, 18, 101 = 66
1, 18, 107--108 = 125

Epist. 1, 19, 41--42 = 101
2, 1, 9--10 = 109
2, 1, 194--195 = 99
2, 2, 24--25 = 122
2, 2, 42 = 15
2, 2, 115 = 19
2, 2, 139--140 = 83
2, 2, 142 = 95
2, 3, 264 = 110
2, 3, 315--316 = 32
2, 3, 339 = 33